

כנס 'להאיר פנים'

חוברת הכנה לנציגים וליו"רים

בית הלל, האוניברסיטה העברית בירושלים, תשע"ב

כנס 'להאיר פנים'

חוברת הכנה לנציגים וליו"רים

בית הלל, האוניברסיטה העברית בירושלים, תשע"ב

מטרת כנס 'להאיר פנים' היא יצירת שיחה בין יהודים מזרמים שונים (או לא משויכים) לגבי קונפליקטים מרכזיים ביהדות ימינו. הכנס, שנוצר בהשראת תוכנית 'מודל האו"ם' (MUN), מתבסס על דיון בית-מדרשי מגוון, על הצעת כיוונים לפתרונות משותפים מתוך מקורות היהדות ועל נסיון ליצור הסכמות ושיתופי-פעולה בין הזרמים השונים.

בכנס ייוצגו הזרמים **חילוני, חרדי, מסורתי - מזרחי, ציוני - דתי, קונסרבטיבי, רפורמי** (סדר א"ב, החלוקה היא למטרת הכנס). הכנס שואף לטפח תרבות דיון יהודית המסוגלת להכנס לנעלי הזולת ולנסות להבין את דעתו, גם אם אינך שותף/ה לה. אחד המאפיינים הייחודיים של הכנס הוא **שהמשתתפים ייצגו זרם ביהדות שאינם חברים בו/מזדהים איתו**.

אף אחד (למעט הקב"ה?) אינו מביט על היהדות מ'שום מקום'. לכולנו העדפות ונטיות יהודיות מסוימות. דוקא בשל כך מענין לנסות ולבחון את הדברים מנקודת מבט אחרת. בסופו של יום, אולי לא נסכים על הכל, אך ננסה להבין אלה את אלה. יש להניח שלעיתים רק תחודד אי-ההסכמה. כאשר תהו חז"ל כיצד יכולים דברי בית שמאי ובית הלל להכלל באותה תורה שבעל-פה, הם אמרו בתוספתא (מסכת סוטה, פרק ז, הלכה י"ב):

שמא יאמר אדם בדעתו הואיל ובית שמאי מטמאין ובית הלל מטהרין, איש פלוני אוסר ואיש פלוני מתיר, למה אני למד תורה? מעתה תלמוד לומר: ... כל הדברים נתנו מרועה אחד, אל אחד בראן... **אף אתה עשה לבך חדרי חדרים והכניס בה דברי בית שמאי** [שמאי] **ודברי בית הלל**, דברי המטמאין ודברי המטהרין.

אפשרות מעניינת להבנת דברי התוספתא הזו בהקשר דתי, העלה דוד הרטמן, בספרו **עשה לבך חדרי חדרים** (תל אביב תשס"ה, עמ' 37):

הפוך עצמך לאדם, שדעות שונות יכולות לדור בכפיפה אחת בעומק נשמתו. היעשה לאדם דתי המסוגל לחיות עם רב משמעויות, היכול לחוש שכנוע ולהט דתי בלי צורך בפשטנות ובאמיתות מוחלטות. במסורת פרשנית מעין זאת, מודעות לתוקפן של דעות מנוגדות מעצימה את החיות ואת ההתלהבות של המחויבות הדתית, במקום להפחיתן... זוהי מורשתה המובהקת של המסורת הפרשנית התלמודית: הבנה של התגלות, שבה אלוהים אוהב את אלו המוצאים רב-משמעויות בדבריו.

אפשר להציע כי לצד רמ"ח מצוות ה'עשה' שבתורה, זוהי **המצווה הרמ"ט**: 'עשה לבך חדרי חדרים'. לצורך הנסיון להכנס לנעלי ה'אחר' היהודי, צריך כל אחד לאפשר לעצמו את האומץ לראות את המציאות מתוך נעלי הזולת, ולו לזמן מוגבל. אנו מקוים שכנס זה יאפשר למשתתפיו לקיים את הצו היהודי העתיק ממסכת אבות (ב, ד): **אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו**.

הכנס אינו מתיימר לפסוק הלכה, אלא לעסוק בנושאים יהודיים שיש להם היבט ציבורי רחב,

העשויים להיות נתונים לעיצוב דמוקרטי משותף, במסגרת ה'מעבדה' הבית-מדרשית הזו.

תודה רבה לבית הלל' התומך בקיומו של כנס זה ולועד המנהל שלו, שהביע אמון בחיוניותו של הפרויקט. תודה גדולה לחלי טביבי, מנהלת בית הלל' ירושלים, שהאמינה, עודדה את ותמכה בקיום הכנס. תודה לסיגל שטיינברג, רכזת היוזמות של בית הלל שלא תבונתה ועזרתה היסודית לא היה הפרויקט יוצא לפועל. תודה למרב דיל-ליבנה שעזרה רבות לקידום הפרויקט מאחורי הקלעים. תודה גדולה לזרמים ולתנועות המיוצגים בכנס, שהארגונים והיחידים שבהם זיהו את הפוטנציאל המשתף הגלום בו.

תודה לעשרות רבות של אנשים יקרים, מבית הלל ומחוצה לו, שתרמו רבות לחשיבה על בניית תכני הכנס וקידום ביצועו: ד"ר שרגא בראון ליוה את הפרויקט ותמך בו לאורך כל הדרך, שי גיליס תרם מנסיונו הרב לעיצוב כללי הדיון, סמרה ווקס (בי"ס ליד"ה) עודדה את היישום של מודל האו"ם לזרמים ביהדות, הרב שמואל סלוטקי סייע בנדיבות לב, דוב פוברסקי תרם לעיצוב הכנס בפגישת הייסוד, ליאורה אזרחי-ורד (מנהלת תחום צעירים בתנועה הרפורמית) עזרה למקד את מטרת הפרויקט – 'אהבת ישראל' (!), אליהו בצלאל ('מנורה 8') סייע רבות, עינת עידן (תל"י בית חינוך) הגיחה טקסטים לקראת הכנס, הרב בנג'י גרובר (רב קיבוץ יהל) סייע רבות בשלבים שונים של התהליך באמונה רבה, שלומית נעים-נאור ומייקל ויגר (סמנכ"ל ומנכ"ל 'המלי"ץ') השיאו עצות חשובות לעיצוב הכנס ומטרותיו, ד"ר מאיר בוזגלו העמיד לרשותנו מכתביו כתבים על העמדה המסורתית המזרחית, יגאל דוד עזר בחפץ לב ובמסירות גדולה, הרב רונן נויבירט (רבני 'צהר') סייע בעצה טובה, עו"ד יזהר הס (מנכ"ל התנועה המסורתית) תמך בקיום הכנס מתחילת הדרך, תהילה נחלון (יו"ר תנועת 'נאמני תורה ועבודה'), שמואל שטח (מנכ"ל נתו"ע) ואפרת גרבר ארן (רכזת צעירים של נתו"ע) סייעו בהתוויית הכנס ובעצות טובות. אבישי בר-אשר תרם רבות לעיצוב תהליך הדיון בכנס; אלעד ארנון היה שותף חשוב בבניית הכנס, החשיבה עליו והפקתו מראשית העבודה, עפר זלצברג סייע בפניה לאישי ציבור ולתקשורת, מילכה טייטלבוים ערכה את הסרטון המסכם את סמינר ההכנה לכנס. וכמובן, יוסי סעידוב גדל העצה ורב העלילה.

תודה לדוברים ולמלמדים בסמינר ההכנה ('בית הלל', 30.5.2012), שבלעדיהם הכנס לא היה לחלק מתהליך משמעותי (סדר א"ב): הרב עזי (עזרא) אנדי (התנועה הרפורמית), הרב סיון מס (רבנות 'תמורה'), הגב' פזית עדני, מר שמואל פפנהיים, מר משה פולסקי, הרב אבי קנאי (רבני 'צהר'), הרבה חיה רואן בקר (התנועה המסורתית), מר תומר בליטי-דגן ומר אלעד ארנון (רבנות תמורה) וגב' דנה שמסיאן. תודה גם לדוברי הזרמים ביום הכנס: לרב מאוריסיו בלטור (נשיא כנסת הרבנים המסורתית בישראל), מר אלי ברקת (מנכ"ל 'ממזרח שמש'), הרב שלמה וילק (ראש ישיבת 'מחנים'), גב' רני יבין (מנכ"ל בית המדרש 'אלול') הרב שמואל יעקובוביץ' (מנכ"ל 'עורה כבודי'), הרב גלעד קריב (מנכ"ל התנועה הרפורמית).

והתודה הגדולה ביותר לכם, נציגים ויו"רים בכנס, על נכונותכם להיענות לאתגר יהודי ואנושי זה.

נדב בשם צוות 'להאיר פנים'

- א. מבנה יום הכנס ..... עמ' 5
- ב. זרמים ביהדות ..... עמ' 7
- ג. אופן מומלץ לניסוח הצעת החלטה ..... עמ' 10
- ד. משוב לנציגים על יום הכנס ..... עמ' 11
- ה. מקורות עיוניים של הזרמים לועדות
1. ועדת יהדות ודמוקרטיה: האם צריך להפעיל תחבורה ציבורית בשבת? ..... עמ' 12-23
2. ועדת מעמד האשה: האם מותר לנשים לכהן ברבנות? ..... עמ' 24-34

א. מנחה יום הכנס

התכנסות וכיבוד קל (8:30)

1. פאנל פתיחה (9:00 – 10:00, אוזיטוריום הלל) ברכות של דוברים מהזרמים השונים (סדר א"ב: הרב מאוריסינו בלטר, מר אלי ברקת, הרב שלמה וילק, גב' רני יבין, הרב שמואל יעקובוביץ', הרב גלעד קריב); הדמויות הבכירות מהזרמים יציגו את השקפתם הכללית לגבי היהדות, בחינת 'כל התורה על רגל אחת'.

הפסקה קצרה

2. דיונים בועדות הדיונים יתקיימו בועדות

א. **יהדות ודמוקרטיה - האם להפעיל תחבורה ציבורית בשבת?**

ב. **מעמד האשה - האם נשים יכולות לכהן ברבנות?**

מהלך הדיונים בכל ועדה ישבו ששת הנציגים, כאשר את הדיון ינחו שני יושבי ראש, על פי הכללים הבאים:

היכרות קצרה בתוך הועדה – הנציגים מוזמנים לספר מיהם, מנין באו (בארץ, ביהדות) ואיך היה להכין את עצמם לכנס (10-15 דק').

א. 10:30 - דיון

כל נציג (לפי סדר א"ב של שם משפחתם) מקבל **חמש דקות** להציג את עיקר טיעונו לגבי הנושא הנידון (מתוך **נייר עמדה** שהוכן מראש), בהתבסס על עמדת הזרם כפי שנלמדה בסמינר ההכנה ועל פי השקפתו הכללית של הזרם אותו הוא מייצג (אם יש שוני בין עמדת הזרם ל'מגזר', הדבר הוא לשיקול הנציג). לאחר תום דבריו הוא מקבל שאלות משאר המשתתפים, כאשר לשואל ניתנת חצי דקה (לכל היותר) להציג את שאלתו, ולנציג ניתנת זכות תשובה. אם הנציג מוכן, יוכל השואל להוסיף שאלת-משנה לאור התשובה שנתנה (10-15 דק' * 6 נציגים = כשעה וחצי).

במקרה שהנציג מביע עמדה שאינה תואמת את הזרם המיוצג, על הנציגים האחרים לומר '**חריגה מעמדה**', ובמקרה כזה אחריות יושבי-הראש היא לבקש מהנציג **הבהרה** לגבי חריגה זו (אם אכן נעשתה חריגה!). במקרה שנציג זרם מסוים מרגיש שנאמרה לגבי הזרם אותו הוא מייצג טענה לא-עניינית, הערה החורגת מעיקר הענין, זכותו להרים את ידו ולדרוש **בקשה לניסוח מחדש**. יושבי-הראש מעבירים אליו את זכות הדיבור (למשל: 'רשות הדיבור לנציג העמדה החילונית') ואז עליו לומר מדוע הוא מבקש ניסוח מחדש. במקרה שהבקשה מוצדקת בעיני היו"רים, על הנציג המדבר לנסח מחדש את המשפט האחרון שאמר. באם בקשת הניסוח מחדש נדחית, יש לומר למבקש '**הבקשה נדחית**'.

11:45 - *ארוחת צהרים קלה*

ב. 12:30 'שקלא וטריא' (משא ומתן) זמן שבו על הנציגים לנסות ולהציע החלטה מעשית בנושא הנידון, המסתמכת על המקורות שנידונו והקובעת מה הנוהג שיש לקבלו בפועל. כל נציג צריך לנסות לשתף פעולה עם כמה שיותר נציגים, לשם השגת רוב להצעה אותה ירצה לקדם. '**הצעת**

החלטה' זו (ברוח המונח *Resolution* של 'מודל האוי"ס') צריכה לכלול רקע על הבעיה (פסקה), התייחסות מְפְרֶשֶׁת למקורות המגוונים שנידונו (עמוד לכל היותר) והחלטה מעשית, הכוללת דרכי יישום והטמעה. אם אפשרי, מומלץ שהניסוח יהיה כבר בקובץ word על החסן-נייד. כל נציג יכול להיות מנכ"ח של / חתום על הצעת החלטה **אחת** בלבד (אורך שלב זה: 45 דק').

ג. 13:15 - הקראת ההצעות העומדות על הפרק לאחר הפסקה זו תתכנס הועדה שוב, כאשר בדין זה תוכלנה לעלות עד שלוש הצעות, שתוקראנה בועדה בידי אחד ממנסחיהן (תוך הצגת הדברים המועלים בקובץ במחשב הנייד והקרנתם על הברקו). אם תוגשנה יותר משלוש הצעות ליו"רים, יבחרו ההצעות המגובשות ביותר / בעלות כמות התומכים הרבה ביותר).

ד. 13:40 - 'נמנו וגמרו' – הצבעה ראשונית שבה יוחלט מהי ההצעה שאותה תלטש הועדה בדין הסופי. כל ההצעות (עד שלוש) יוקראו, ולאחר מכן תתבצע הצבעה ("מי בעד הצעת ההחלטה של זרם X ו-Y?"). בהנחה שישנם סה"כ תשעה משתתפים בכל ועדה (כולל שלושה יו"ר), לא צפויה להיות בעיית הכרעה. מטרת שלב זה אינה לבטל את המחלוקות הקיימות בין הזרמים, אלא לנסות לייצר 'מעבדה' בית מדרשית יהודית, לבדיקת ההכרעה הדמוקרטית העשויה להתקבל ביניהם.

ה. 14:00 - דיון וניסוח סופי מעבר מדוקדק על ההצעה, כאשר בכל מקרה של מחלוקת לגבי הניסוח, יצביע המתנגד לנוסח המוצע ויאמר 'התנגדות', ולפי אישור היו"רים יסביר מדוע הוא מתנגד ומה הנוסח החלופי שהוא מציע, ואז תתקיים הצבעה לגבי הניסוח המוצע (כחצי שעה). זהו למעשה תום התהליך ה'רשמי'. יישר כח.

- **משוב הדדי** (בכתב) על עבודת הנציגים (5 דק'; פרטים להלן עמ' 11). כל נציג יקבל אחרי הסיכום (ראו להלן) את המשובים לגביו, כך שיוכל ללמוד מהם באופן ממוקד ואישי.

- **שיחה בועדות**: איך היתה חוויית משימת ייצוג העמדה האחרת משלי? מה למדתי על זרמים אחרים ועל עצמי? משוב של הנציגים על הדיון בכנס (10-15 דק').

הפסקה קצרה

3. **סיכום – 'אסיף' (15:15 – 15:45)** הצגת הצעות ההחלטה שהתקבלו ונוסחו בפני המליאה הכללית, ע"י היו"רים והמנסחים הראשיים של ההחלטות. שיתוף והעלאת 'חוויית ייצוג נבחרות' שייבחרו ע"י היו"רים, רעיונות לפעילות המשך אישית/משותפת; הכתרת נציגים מצטיינים, ברכות

15:45 – 16:15 – צידה לדרך: חכם דוד מנחם על 'עד שתגיע למקומו'

סתיו תשע"ג: הצגת פירות הכנס בפורמט של חוברת, שבה יוצגו הדיונים שהובילו להחלטה בצורת דיון תלמודי, שבסופו הצעת ההחלטה בשני הנושאים.

3. זרמים ביהדות

הנה מעט רקע על הזרמים ביהדות (לפי סדר א"ב), בחינת 'ואידך – זיל גמור'.

1. חילוני

המייחד את היהודים החופשיים מדת (יהודים שאינם שומרים מצוות): האמונה באדם כ'ריבוני' - כריבון חופשי לבחור דרכו בחיים וביהדות, בניגוד ליהודי ה'רבני', המציית לפסיקות רבותיו. האמונה במחויבות של היהודי כמו של כל אדם לכללי צדק אוניברסליים העולים ומכריעים כל מצווה דתית או אחרת המנוגדת לזכויות אדם (פרופ' יעקב מלכין). בקרב החילונים ניתן למצוא קשת של זהויות: מחילונים אפיקורסים 'למהדרין' ועד חילונים 'רליגיוזיים' המאמינים בכוח עליון שמעבר לאדם; מאינדיבידואליסטים ועד קהילתנים. אלו ואלו רואים עצמם מחויבים לערכי המוסר, החירות והשוויון ההומניים. באחרונה מסתמנת נטיה לחפש דרכים לגיבוש מתווה ל'הלכה חילונית'.

פתח להרחבה: **תרבות יהודית בעידן חילוני** – מבט אנציקלופדי, הוצאת כתר; יעקב מלכין (עורך), **תרבות היהדות החילונית: הגות חדשה בישראל**, הוצאת כתר, 2006; דדי צוקר (עורך), **אנו היהודים החילונים**: מהי זהות יהודית חילונית?, הוצאת ידיעות אחרונות וחמד, 1999; אתר 'תמורה' באינטרנט; אתר 'בינה' באינטרנט.

2. חרדי

היהדות החרדית מעמידה במרכז העולם היהודי את ערך לימוד התורה, השקול כנגד כל מצוות התורה. היהדות החרדית מעמידה במרכז את שמירת ההלכה באופן מוקפד ו'למהדרין', בנוגע לכשרות, שבת ובכלל. החרדים נחלקים לשתי קבוצות מרכזיות: 'חסידיים' ו'ליטאים' (או 'מתנגדים'), ביניהם היו מתחים רבים לאורך העת החדשה באשר לשאלת מרכז הכובד הדתי - עבודת ה' בתפילה ובתיקון המידות או לימוד התורה וציות לצו האל. אמנם, החרדים ככלל רואים את הדבקות בהלכה ובפסקי השולחן ערוך' כנר לרגלי היהדות. הסטורית, היה זה החת"ם סופר אשר טבע בראשית המאה התשע-עשרה את הסיסמא 'החדש אסור מן התורה', שנהייתה לאבן פינה בהשקפה החרדית לגווניה ביחס למודרנה ולתופעות טכנולוגיות ואתיות שבאו עמה. בקרב יהודי המזרח צמחה ש"ס, שהטמיעה דפוסים של חרדיות ליטאית אשכנזית. היהדות החרדית מביטה בעין חשדנית על המודרנה ועל תופעות חדשות שבאו איתה.

פתח להרחבה: משה גרילק, **החרדים: מי אנחנו באמת?**, הוצאת כתר, ירושלים; מרדכי נויגרשל, **למה הם שונים – החרדים והחברה בישראל**, ירושלים 2002; מנחם פרידמן, **החברה החרדית - מקורות, מגמות ותהליכים**, מכון ירושלים לחקר ישראל; קימי קפלן, **בסוד השיח החרדי**, ירושלים 2007.

הזהות המסורתית המזרחית היתה קיימת בארצות ערב מאות רבות בשנים. לאחר עשורים רבים בעידן התחיה הציונית, בהם לא קבלה מקום משמעותי בציבוריות הישראלית, התבססה המסורתיות המזרחית, תוארה ונוסחה מחדש בעשורים האחרונים. אמנם, עצם הניסוח ההגותי מהוה שינוי מסוים ביחס לאינטואיטיביות המסורתית-מזרחית, אך ניתן לייחס זאת לצורך להסביר זהות זו כשונה מה'ליטאיות' הספרדית שהביאה עמה תנועת 'ש"ס', שנוטה לכיוון של 'אורתודוקסיה מזרחית'. היהודי המסורתי רואה בעצמו חלק משרשרת המסירה: "משה קיבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה." (משנה מסכת אבות, א, א'). המסירה נוסחה באחרונה בידי ד"ר מאיר בוזגלו:¹ "להיות מסורתי הוא לתפוס את עצמך כחוליה בשרשרת ארוכה... המלט המחבר חוליות אלה הוא הנאמנות מצד הילד והאחריות מצד ההורים, שאינה אלא הנאמנות להוריהם שלהם." (שפה לנאמנים: מחשבות על המסורת, הוצאת כתר, ישראל 2008)

פתח להרחבה: 'מעבר לדיכטומיה דתי חילוני - המסורתיים בישראל', ידגר וליבמן; סקר מרכז גוטמן 2008, המכון הישראלי לדמוקרטיה; צבי זוהר, האירו פני המזרח, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תל-אביב התשס"א; הרב חיים דוד הלוי, 'הצורך ב'חידושי' הלכה לפתרון בעיות שהזמן גרמן', עשה לך רב, הועדה להוצאת כתבי הגרמ"ד הלוי, תל אביב 1986, כרך ז, סימן נד, עמ' רל; אתר 'ממזרח שמש' באינטרנט

4. ציוני – דתי / הזרם הדתי-לאומי

האידיאולוגיה הציונית דתית רואה בתורה תורת חיים, המשתלבת בחינת 'תורה עם דרך ארץ' בכל תחומי החיים - תורה ומדינה, תורה ומדע, תורה ומודרנה. זאת, בניגוד לדת פולחנית, המצמצמת את החיים הדתיים לענייני פולחן ומפרידה אותם מן החיים הטבעיים. האידיאולוגיה הציונית דתית דוגלת בשיתוף פעולה בין דתיים וחילוניים ובאחדות ישראל - זהו זרם שהוא 'אנטי-זרם' (כפי שכינה זאת הרב אבי קנאי בסמינר ההכנה). בציבור הדתי לאומי ניתן למצוא מנעד אנושי, דתי ופוליטי רחב מאד - משיבות 'מרכז הרב' ו'הר-המור' המעמידות במרכזן את הארץ והתורה, ועד תנועת 'נאמני תורה ועבודה' ושיבת הקיבוץ הדתי במעלה גלבע, המדגישות את התורה והעם. הציונות הדתית רואה עצמה כחלק חשוב מהמפעל הציוני בארץ, אף שישנן קהילות ברוח זו גם בחו"ל.

פתח להרחבה: מאה שנות ציונות דתית, א-ג, אבי שגיא ודב שוורץ (עורכים), הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן, תשס"ג; הציונות הדתית - עידן התמורות, אשר כהן וישראל הראל (עורכים), הוצאת מוסד ביאליק, ירושלים 2004; ארגון רבני 'צהר'; תנועת הנוער 'בני עקיבא'; כתב העת 'דעות', בהוצאת נאמני תורה ועבודה.

5. קונסרבטיבי

"יהדות קונסרבטיבית היא זרם ביהדות, שראשיתו באירופה במאה ה-19. חבריו נקראים קונסרבטיבים, ומרכזו הגדול כיום נמצא בארצות הברית. הקונסרבטיבים סבורים כי על ההלכה להיות מותאמת לדרישות הזמן (עיקר השינוי מהאורתודוקסיה הוא במעמד האשה), אך מתנגדים לסטיות קיצוניות מעיקרי ההלכה ולהתרחקות מן

¹ ודמויות נוספות, דוגמת אלי ברקת, מנכ"ל ארגון 'ממזרח שמש'.

המסורת, כפי שהן מתבטאות ביהדות הרפורמית.² השם 'קונסרבטיבי' (שמרני) נובע מכך שהתנועה פרשה בשנת 1886 מהתנועה הרפורמית לאור אי-נחת מדחיקת ההלכה.³ כיום התנועה נמצאת בפרשת דרכים, כאשר ישנו ויכוח שלא הוכרע לגבי כהונת להט"בים ברבנות ונושאים נוספים. המוסד המרכזי של התנועה בארה"ב הוא ה-JTS (Jewish Theological Seminary), ובארץ 'מכון שכטר'. לתנועה כ-56 קהילות בישראל.

פתח להרחבה: **תשובות ועד ההלכה של התנועה המסורתית א** – ו (תשמ"ז – תשנ"ז); ד' גולינקין, **גישת התנועה המסורתית להלכה**, ירושלים תשנ"ח; עקרונות בפסיקת ההלכה בתנועה המסורתית; אתר התנועה המסורתית בישראל; אתר הסמינר התיאולוגי היהודי בניו-יורק (JTS).

the Reconstructionist Movement - 'שמאלה' מהתנועה הקונסרבטיבית ו'ימינה' מהתנועה הרפורמית נמצא הזרם הרקונסטרוקציוניסטי, או 'התנועה ליהדות מתחדשת', שנוסדה בידי הרב פרופ' מרדכי מנחם קפלן, אשר פרש מהתנועה הקונסרבטיבית בשנות החמישים של המאה העשרים. התנועה, שמרכזה הוא בפילדלפיה שבארה"ב, היא ציונית ובמרכזה תפישה של התחדשות היהדות תוך פירושה מחדש ברוח ערכיה שלה (=רקונסטרוקציה), ומכאן שמה. קהילת 'מבקשי דרך' בירושלים היתה חלק מתנועה זו וכיום היא חלק מהתנועה הרפורמית בארץ.

6. רפורמי

היהדות הרפורמית התפתחה בתחילת המאה התשע-עשרה, בהמשך לתנועת ההשכלה ולנאורות של העת החדשה. היהדות הרפורמית (מכונה גם 'יהדות מתקדמת', 'יהדות ליברלית', או 'יהדות פרוגרסיבית'), שצמחה בעקבות תנועת ההשכלה והנאורות בגרמניה, דוגלת בשוויון מלא בין המינים ובשוויון זכויות ללהט"בים, גם בכהונה ברבנות. בתחילתה, היתה הרפורמה א-הלכתית וא-ציונית, אולם במאה העשרים אימצה התנועה הרפורמית את העמדה הציונית ובעשורים האחרונים אף אימצה מחדש חשיבה הלכתית/מצוותית. מרכזה של התנועה בישראל הוא ב-HUC (Hebrew Union College) ויש לה בארץ 35 קהילות.

פתח להרחבה: מיכאל מאיר, **בין מסורת לקדמה – תולדות תנועת הרפורמה ביהדות**, הוצאת מרכז שזר, ירושלים 1989; אפרים תבורי, היהדות הרפורמית בישראל – אתגרים וסיכויים; אתר התנועה ליהדות רפורמית בישראל

² מתוך הערך 'יהדות קונסרבטיבית' בויקיפדיה.

³ דבר שהשתנה בתנועה הרפורמית ברבות השנים, ע"ע.

ג. אופן מומלץ לניסוח הצעת החלטה

הצעת החלטה היא המסמך האופרטיבי שאליו מתכנס יום הדיונים. הוא אינו בא לבטל את ההחלטה של כל זרם, אלא לנסות לייצר מעין מעבדה לבדיקה דמוקרטית של הסוגיות השונות: כאילו היה היום סנהדרין בו היו מיוצגים הזרמים השונים.

הצעת החלטה, לפיכך, אמורה לשקף את עמדת מנסחי הצעה, אך היא צריכה לנסות ולאפשר למירב הזרמים לחתום עליה, בשביל לזכות במירב הקולות של השותפים בועדה. הנה מרכיבי הצעת החלטה:

שם הועדה:

הבעיה שעל הפרק:

הזרם/ים המנסח/ים:

זרמים שותפים:

ערכים / תפישת עולם / שיקולי דעת העומדים בבסיס ההכרעה:

ההכרעה המעשית:

הגופים האחראים לביצועה:

7. משוב על יום הכנס

מטרת משוב כתוב זה היא למקד את המבט באופני התפקוד המוצלחים של הנציגים במהלך יום הכנס, ולתת לעצמנו דגשים על מטרות התהליך והכנס. וגם: לתת ליום זה אופי משחקי ובשאיפה גם חיובי יותר. המשוב מעוצב כך שיעודד שיתוף פעולה, כך שאנו מקוים שהמשוב רק יעודד את פוריות היום.

המשוב ימולא על ידי הנציגים והיו"רים בתום הדיונים, לאחר האישור הסופי של הצעת ההחלטה המשותפת ולפני השיחה המשותפת של חברי הועדה בע"פ. הנציגה המצטיינת יקבל/תקבל פרס צנוע במעמד ה'אסיף' המסכם.

המשוב ימולא בסולם של 1 עד 10 (10 – המוצלח ביותר). מוזמנים להוסיף תשבחות נוספות.

שם הנציג/ה:	הזרם המיוצג:
שלב הדיון	
הצגת העמדה 'מבפנים' ובאופן מכובד	
הצגת העמדה מתוך היכרות רוחב ועומק עם הזרם	
הצגת העמדה באופן משכנע (טיעונים, רטוריקה)	
רחישת כבוד לנציגי הזרמים האחרים	
שלב ה'שקלא וטריא'	
עמידה על עיקרי העמדה המיוצגת	
נכונות ומאמץ לשיתוף פעולה עם נציגי הזרמים האחרים	
יצירתיות בהעלאת פתרונות	
שלב ההצבעה והניסוח המדויק	
נכונות לפשרה במקום שבו היא אפשרית	
המנעות מקטגוריות	

ה. מקורות עיוניים של הזרמים לועדות

בחלק הבא יובאו מקורות עליהן מתבססת ההכרעה של הזרמים השונים בשתי הסוגיות שיידונו בכנס. המלומדים מהזרמים השונים הביאו מקורות אלה, תוך השתדלות לשקף את המגוון הקיים בתוך הזרם שלהם (כלומר: במקרה שישנה מחלוקת לגבי הנושא, כמו למשל בתוך הציונות הדתית לגבי כהונת נשים ברבנות, הובאה קשת הדעות הקיימת). כמובן שאין מקורות אלה ממצים את הרקע האפשרי לכל ועדה, אלא הם בבחינת רקע בסיסי להמשך הלמידה.

ל י מ ו ד נ ע י ס !

1. ועדת יהדות ודמוקרטיה: האם צריך להפעיל תחבורה ציבורית בשבת?

במדינת ישראל ניטש ויכוח מאז הקמתה לגבי הפעלת תחבורה ציבורית בשבת. במסגרת ה'סטטוס קוו' שהתקבל בימי רה"מ דוד בן גוריון, הוסכם שלא להפעילה בערים הגדולות. בחיפה, בימי ראש העיר [אבא חושי](#), הופעלו אוטובוסים, כפי הקיים שם עד היום. בעשורים האחרונים נסדק הסטטוס קוו במדינה במידה רבה וחילונים רבים רוצים שתופעל תחבורה ציבורית. גם המיעוטים הלא-יהודים במדינה זקוקים לקווים אלו בשבת לא פחות מבימים אחרים, כיון שבשבילם אין זה יום מקודש (אף אם הוא יום מנוחה ממלכתי גם בעבורם). דתיים רבים ומפלגות דתיות, מאידך, טוענים כי הפעלת אוטובוסים בשבת תפגע אנושות בצביון היהודי של הפרהסייה במדינה. האם צריך להפעיל תחבורה ציבורית בשבת?

א. הזרם החילוני

תחבורה ציבורית בשבת - עמדה הומניסטית

תומר בליטי-דגן

השורה התחתונה של טענתי היא כי על המדינה להפעיל מערך תחבורה ציבורית בשבת. זו טענה יהודית, יש להדגיש. הבהרות: המדינה = הרשויות המקומיות בתוכן, והמדינה – קוים בין-עירוניים. וכן: הכוונה להפעלה במתכונת שבת. היינו מצומצמת ובעלת מאפיינים מיוחדים.

הנושא הוא נושא טעון ומורכב, כמו יתר הנושאים שנידונים פה היום, ויש לדון בו כמובן בתוך ההקשר של אופי השבת בישראל כמדינה יהודית. רצוני להדגיש שמבחינתי כאדם יהודי-חילוני-הומניסט, לשבת יש ערך מיוחד, וחשוב לשמור על צביון מיוחד של השבת בספירה הציבורית. עם זאת, אין ספק שאני מחזיק בפירושים שונים משל עמיתי לגבי קדושת השבת, ומהותה. אטען שיש לשנות את הסטטוס-קוו לגבי השבת באופן כזה שיאפשר פתיחת מקומות בילוי ותרבות, ואת יכולת הגישה אליהם (קרי תחבורה ציבורית); אך יש למנוע מכל וכל פתיחה של מסחר, תעשייה (למעט חיונית, שפועלת כבר בימינו) ועסקים.

הערה לגבי שינוי הסטטוס-קוו, אני לא אהיה הראשון להציע לשנותו. הסטטוס-קוו השתנה וואו הופר למן הרגע בו יצא לאוויר העולם. דוגמאות: הרבנות מצידה הפרה את התחייבויותיה לאמץ גישה שוויונית ביחס לנשים במוסדותיה ובתחומה, ומנגד, אנו עדים לכרסום זוחל המאפשר פתיחת בתי עסק בשבת מחוץ למרכזי הערים. עבורי כיהודי, השבת היא 'מקדש בזמן', כדברי השל. אתיחס לשבת לפי ארבעת הממדים שאליהם התייחס הרמב"ם: שמור וזכור, עונג, ווינפשי.

כאמור, יש לשמור את השבת במרחב הציבורי והשבת אינה הפקר. יום השבת במרחב הציבורי במדינה צריך להיות שונה, מובחן, מקודש. שינוי בקצב, שינוי בצורה, שיאפשר ויזמן שינוי מהותי ותכני. השבת של הפרט היא עניינו, ובהקשר זה אני בתהליך של שמירת שבת משלי, שבה איני עובד, איני עוסק בענייני כספים ובטרדות היומיום.

מבחינת ה'זכור' – בהקשר הפרטי יש שעושים קידוש, פחות עושים הבדלה. בהקשר הציבורי זו סוגיה מעניינת להתייחסות, ואני חושב שכל מה שאנחנו מדברים עליו קשור ברבדים העמוקים לענייני זה. עונג שבת מתקיים בהקשרים של ארוחת שבת חגיגית, מקלחת ממושכת יותר, אי-עבודה וברבדים רוחניים יותר, הרי זה הפנאי להיות עם המשפחה [סופר רלבנטי בעולם שמתמכר לעבודה], עם חברים. 'וינפש' – קשור באופן מסוים לעונג השבת. גם כאן ישנה ההימנעות מעבודה, היכולת לעסוק בתחביבים, במה שמרחיב את הנפש ואת הדעת. כמובן כל אחד לפי טעמו. בהקשר זה למשל, ניתן לטעון ש"שופינג" זה סוג של עונג שבת. אני מקבל זאת כעובדה סוציולוגית, שבעידן בו אנו חיים, בהחלט יש עונג במעשה זה, ואנשים רבים מוצאים בכך הנאה, לעיתים גם אני. אולם בשבת אני מבקש לשאוף למעלה מכך. להתבונן על היצר הזה, שבתקופתנו שולח רסנו, ולכפות (כן, לכפות) על עצמי ועל אחרים לפתח בעצמנו יכולות אחרות חוץ מהיכולת לגהץ את כרטיס האשראי. השיחה, היצירה, הלימוד ועוד. הנימוקים המרכזיים בעד הפעלת תחבורה ציבורית בשבת הם כמובן יהודיים-הומניים:

1. תחבורה ציבורית בשבת תאפשר באמת לכלל הציבור ליהנות מן השבת, ולנפוש בה.
2. תחבורה ציבורית בשבת תעודד ערכים של קיימות.
3. תחבורה ציבורית בשבת תקדם את נושא קדושת החיים (קווי לילה, למשל).
4. תחבורה ציבורית בשבת תפחית את הניכור בין הזרמים ואת תחושת הכפייה כלפי הציבור החרדי והאורתודוקסי בכלל. כמובן, עצם הגישה ההומניסטית מחייבת שהשינוי ינבע מתהליך של הידברות, ובהסכמה, ולא כפי שראינו למשל את מה שניסו לעשות בעיריית ת"א ממש לאחרונה. שאלה שיש לשאול היא, האם כלל הזרמים המיוצגים פה היום מחויבים לערכים דמוקרטיים (ויהודיים!) של פלורליזם, שמירת זכויות המיעוט וכו'.

הערות לקטעים

הקטע של חיים כהן: לא מדבר על ה"יהדות" של המדינה, אלא על "יהדותה" של המדינה. ולהדגיש את עניין ההכרח לבחור, ממש, כפי שעשו בעלי מגילת העצמאות, מתוך אוקיינוס הערכים שיש במורשת ישראל. לבחור את מה שנראה בעינינו ומתאים לערכינו ולצרכינו. מתוך התחשבות כמובן בעמדה הדתית כאחת העמדות במורשת ישראל, אך לא כעדיפה או ראשונה, ובוודאי לא כבלעדית. "פריצת" העמדה ההלכתית האורתודוקסית אין משמעה ש"הכל הולך". כל אחד, גם היהודי הדתי, מציב את הגבולות ואת הסייגים שלו. השבת כפי שאנו מציעים לעצבה, גם לה יש גבולות ואיסורים, ומאחוריה יש הנמקות מהנמקות שונות. הקטע של ברנר מזכיר דברים ספציפיים שיש לסוגרם בשבת, ולא מזכיר אחרים, ולא בכדי. ונשים לב שדווקא קיום תחבורה ציבורית בשבת **תאפשר** לאותם "אנשי העבודה" להינפש; לפגוש חברים שאינם קרובים מאד, לצאת אל הטבע וכו'. ביאליק: השבת בימינו אינה השבת של התורה. האם יציאה לטבע או בילוי עם רעים, או צפייה בהצגה או בסרט – אינם תרבות? אינם מרחיבים את הנפש? לאנשים רבים (שוב, דווקא לאלו שידם אינה משגת) – דווקא התחבורה הציבורית היא תנאי כדי ליהנות מאותם דברים. עמדה אחרת לגבי תחבורה ציבורית תהיה צדקנית, ולמעשה תשמר את היכולת של בעלי האמצעים ליהנות מכל מה שיש לשבת להציע, ותותיר את דלת העם ספונה בביתה. וראה גם שגאן. כמו כן ניתן וכדאי "לדרוש" את ביאליק: השבת מעצבת את האדם, אך גם האדם מעצב את השבת.

מקורות

1. 'בעיית השבת', **השבת במדינת ישראל**, א. שביד [...] שמירת השבת איננה מן הדברים המסורים ליחיד או לקבוצת יהודים. קיומה מותנה בהסכמה על מסגרת ציבורית כוללת. כי למרות שהציבור מורכב ממחנות שונים, הוא מוחזק בעיני כל חלקיו כציבור אחד. הדיון בדמות השבת איננו מכוון לפתרונה של בעיה אחת, מרכזית ככל שתהיה. השבת היא מוקד של אורח-חיים שלם, ואין להתייחס אליה כאל קטע מנותק מן הרצף. השאלה ביסודה היא שאלת הגישה העקרונית למורשת ולמחנות השונים הנזקקים לה. הניגוד בין דתיים לחילונים איננו רק ניגוד של מסקנות מעשיות, הוא ניגוד של עקרונות ואופני מחשבה, של גישות לעיצובם של אורחות-חיים ברשות היחיד וברשות הרבים. אם אומנם מותנה הפתרון הרצוי כהסכמה כלשהי של הציבור היהודי כולו כציבור אחד, כי אז מתחייב שינוי יסודי בגישה ובדרך המחשבה על נושא השבת בהיקפו הרחב, ועלינו לחתור קודם כול לקראת השינוי הזה ולהצביע על האופן שבו יוכל להתרחש.⁴

4 אליעזר שביד, 'השבת במדינת ישראל', מתוך: **היום השביעי**, מיריק גרזי ובארי צימרמן (עורכים), תל אביב, 2001.

2. על מהות חילוניתה של ישראל כמדינת לאום מודרנית דמוקרטית, עמדה מקטבת, אליעזר גולדמן.

"החילונית מהותית למדינה המודרנית בשל היותה מדינת-טריטוריה, כלומר מדינה שהיקף סמכויותיה חופף טריטוריה מסוימת, שמרותה מוטלת על כל אוכלוסיית הטריטוריה ואינה מוגבלת לחלק ממנה. היא מדינת כל אזרחיה. יתר על כן, ממהותה של מדינה זו שזרועותיה ורק זרועותיה מוסמכים להפעיל כוח כפייה. עקרונית משרתת המדינה את כל אוכלוסייתה ללא הפליות. למדינה כזאת לא יכול להיות משטר דתי אם אוכלוסייתה הטרוגנית מבחינה דתית [...] ישראל, שיש בה מיעוט יהודי דתי ניכר, מיעוט מוסלמי לא מבוטל, מיעוט נוצרי, ואשר רוב תושביה היהודיים הינם חילוניים, אינה יכולה להיות מדינת התורה. מדינה כזאת תוכל להיפך למדינת התורה אק על ידי הפעלת אמצעים המופעלים על ידי האיסלאם הפונדמנטליסטי באיראן".⁵

3. מדינה יהודית ודמוקרטית, השופט חיים כהן

"בעלי המגילה [מגילת העצמאות] לא רצו במדינה דתית אלה במדינה חילונית – וחילוניתה של המדינה, היא, בעצם, היותה דמוקרטית. [...] זאת דמוקרטיה לא מבחינת הצורה אלא מבחינת התוכן: הצורה של ממשל דמוקרטי אינה באה אלא לשמש את המטרות הדמוקרטיות.

לכאורה, יהדות ודמוקרטיה אינן עולות בקנה אחד. במשמעותה המקורית והדתית, היהדות היא לעולם תיאוקרטית, תיאוצנטרית – כולה מכוונת ורתומה לעבודת אלוהים; ואילו דמוקרטיה היא אנתרופוצנטרית – כולה מכוונת ורתומה לצורכי האדם. [...] אכן רבים ראו ביהדות המקראית והתלמודית יסודות היסטוריים או רעיוניים למושגי דמוקרטיה, וכבר נשברו על כך קולמוסין הרבה. אין עיני צרה ביהודים דמוקרטים נלהבים אלה, ואין אני בא לחלוק עליהם. אדרבה: כל נקודה של חפיפות בין יהדות ודמוקרטיה רק מוספיה חיזוק לטיעוני שמדינה יהודית ודמוקרטית אינה סתירה כלל.

כדי להגיע לידי סימביוזה בין יהדות ובין דמוקרטיה, אין מנוס מלמקם יהודיותה של המדינה במסגרת כללי הדמוקרטיה והכפוף להם. מגילת העצמאות כבר החלה במשימה זו: בהבטיחה שוויון זכויות לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין, היא הוציאה מכלל יהודיותה של המדינה את ההגמוניה של הדת – המוסדות הדתיים, האמונות הדתיות והפולחנים הדתיים. לשון אחר: יהודיותה של המדינה אינה משתרעת על ענייני הדת ומצפון, ולא על זכות כל אדם לאוטונומיה מצפונית ולשוויון "גמור". לכן אין יהודיותה של המדינה זהה ליהדות כמשמעותה הדתית-מקורית: יהודיות מיוחדת זו היא פרי מבחר, הנבחר לשמה ולצורכיה בלבד, מכלל ערכי היהדות ואוצרותיה. והמדינה צריכה להיות מוסמכת, מכוח ריבונותה, והיא חייבת למען תיקון העולם, לבחור לה מתוכם ככל שהשעה צריכה והעניין מחייב.⁶

4. 'תיקן להם את יום השבת לנוח', שמות רבה, א', כ"ח

"ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם", שמות ב', 11. 'וירא בסבלותם' – ראה שאין להם מנוחה. הלך ואמר לפרעה: מי שיש לו עבד, אם אינו נח יום אחד בשבוע הוא מת, ואילו עבדך, אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע הם מתים. אמר לו: 'לך ועשה להן כמו שתאמר'. הלך משה ותיקן להם את יום השבת לנוח."

5. שמירת השבת, י.ח. ברנר

"השאלה בשמירת השבת היא רק בזו, שיש בה עניין לציבור, לקיום הציבור. שבת יום אחד בשבוע מעבודה – זהו חוק סוציאלי נחוץ מאד לקיום החברה. החברה לתועלתה מחוקקת חוק שביום אחד בשבוע תיסגרנה החנויות, ייסגרו בתי החרושת, תשבות העבודה בשדה, למען ינפשו כל אנשי העבודה מהעבודה הקשה, ההכרחית, העיקרית, ועל זה אין לעבור, והעובר יענש."

6. השבת היא התרבות, ח. נ. ביאליק

"כל עמי התרבות קיבלו מיד ישראל, בצורה זו או אחרת, את יום המנוחה, והיא שעמדה ללבוש צורת אדם במקצת. בלעדיה היו כולם עומדים בפראותם. השבת, ולא התרבות של תפוחי הזהב או של תפוחי האדמה, היא ששמרה על קיום עמנו בכל נדודיו. ועתה, בשובנו לארץ אבות, הנשליכנה אחרי גווננו ככלי אין חפץ בו? [...] בלי שבת אין ישראל, אין ארץ ישראל ואין תרבות ישראל. השבת היא התרבות."

5 אליעזר גולדמן, מחקרים ועיונים – הגות יהודית בעבר ובהווה, ירושלים תשנ"ז, עמ' 16-17.
 6 חיים כהן, להיות יהודי: תרבות, משפט, דת, מדינה, בעריכת רות גביוון, הוצאת דביר, 2005, עמ' 351-350.

7. תחבורה ציבורית בשבת, לקראת שיח של הסכמה

"כאשר דנים בציבור שאינו שומר מצוות, חייבים גם נאמני ההלכה להבין שאי-אפשר לדרוש את שיתוק כלי התקשורת בשבת, כי לציבור הזה התקשורת הכרחית. על כן, הדרך החיובית לא תהיה להילחם נגד עובדה מוצקה, אלא להציע אופני הגבלה הנובעים מרעיונה של שבת, גם אם נאמני ההלכה עצמם לא יזקקו לכלי התקשורת בשבת.

ההימנעות האישית מלהיזקק לכלי תקשורת עוקפת את הבעיה במקום להתמודד עימה. בדיעבד נזקקים גם הנמנעים לכלי התקשורת באמצעות אלה המפעילים אותה. מה שאירע ביום-הכיפורים תשל"ד הוא עדות מרשימה. אלה שפתחו את כלי התקשורת שירתו את אלה שנמנעו. אך המאורע החד-פעמי מציג מציאות של חיי יום-יום, כי החברה נזקקת לשימוש בכלים הללו, והיחידים נזקקים לחברה. ההעזה דרושה, אפוא, גם מבחינתם של נאמני ההלכה. אחרת תהיה שבתם לקויה מהיותה מבוססת על עבודת מִפְּרִיה.

השאלה על העבודות החיוניות לקיום תקין של חיי החברה קשורה לשאלה על הראוי לצורכה של השבת עצמה. המנוחה איננה רק הימנעות מפעילות. היא מתבטאת גם באורח חיובי בסוג מסוים של פעילות שונה מזו שאדם עוסק בה לשם פרנסה, או לשם מילוי חובתו למשפחתו ולציבור. והכוונה אינה רק לבידור, שהוא פסיבי בעיקרו, אלא גם לסוגים שונים של יצירה. את המושג המסורתי הלכתי של "עונג-שבת", שבמובנו המצומצם מוגדר כמצווה ויש לו נורמה הלכתית ברורה, ניתן להחיל גם על ההוראה החיובית של המנוחה. בשבת יכול אדם להיפנות להתעסקויות שונות, מבדרות או יוצרות, שהוא משתוקק להן ואינו יכול לספקן בשלמות בימי החול. עונג-שבת במובן זה הוא פעילות בלתי מחויבת, שאין לגביה נורמה הלכתית, אף שהיא מקוימת גם בציבור הנאמן להלכה, ומהווה חלק בלתי נפרד מצביונה של השבת. יש הנחיה כללית כי שבת ניתנה להתענג בה. כיצד? דבר זה תלוי בתרבותה של כל קהילה בישראל. אבל קיימת ועומדת ההגבלה השלילית: אם כרוך עונג מסוים בעשיית מלאכה אסורה בשבת - הרי עונג זה אסור. הגבלה זו פוסלת כמה מיני עונג-שבת המעוגנים בתרבותו של הציבור היהודי בזמננו, מיני עונג מעולים על-פי כל קנה-מידה אחר, מוסרי ורוחני, לפעמים אף מעולים יותר ממיני עונג שהחברה היהודית המסורתית הנהיגה בשבתה. למשל: טיול, ספורט, מוזיקה, הצגה, ביקור אצל בני משפחה וחברים הגרים מעבר לטווח הליכה ברגל, ועוד. פעולות אלה אינן מצומצמות בגבול ההחלטה של יחיד על מנהגו בשבת, אלא יש להן השפעה על רשות הרבים.

האם ההלכה יכולה להתיר פעולות כאלה בשבת? זו סוגיה שרק בעלי הלכה יכולים להיזקק לה. אך בכל מקרה, לא ייתכן שהציבור האורתודוקסי יילחם נגד תפישת עונג-שבת הנראית למחנה האחר, לא רק מפני שהנוגעים בדבר לא ישמעו ולא יקבלו, אלא גם ובעיקר מפני שהוא מהרס שבתם של אחרים, ואינו מביא במקומה שום תוכן חיובי. מה עלה לה לשבת מאיסור התחבורה הציבורית? האם ממעט האיסור את התחבורה בשבת? האם הוא שומר על מנוחת שבת ברשות הרבים? ודאי לא. אין הוא אלא מגביל כמה סוגים של עונג, שכשלעצמם אינם פסולים גם בעיני נאמני ההלכה, והם חלק חשוב משבתו של המחנה האחר. כלום לא עדיף, אפוא, לחשוב על תקנה חיובית שתענה על מושגי עונג-שבת חיוביים ותטביע על השבת את רעיונה?

למשל, שמא רצוי יותר לקיים תחבורה ציבורית בשבת, ולהגביל אותה, וגם את התחבורה הפרטית, לעורקים ראשיים, ולמנוע הפרת השקט והמנוחה בשכונת מגורים וליד בית-הכנסת? שמא רצוי שהתחבורה הציבורית בשבת לא תהיה כרוכה בתשלום, והחישוב הכספי יאוזן על-ידי הגדלה מעטה של מחיר הנסיעה בשאר ימי השבוע? השיקול האחרון מבטא עניין עקרוני הנובע מרעיונה של שבת, וחשיבותו רבה. השבת תצוין בכך, שהעבודה הנעשית בה תהיה לצורכה של שבת, ומתוך סילוק צידה המסחרי. יהיה זה שירות הניתן לציבור לרווחתו כדי שיוכל לנוע ולהתענג בשבתו, ולא לשם רווח. ואולי אפשר למצוא דרך להחיל אותו עיקרון גם על שירותים אחרים, כגון קונצרטים, הצגות, הרצאות וטיולים. באופן זה אפשר יהיה לעודד סוגי עונג רצויים, להפחית את הפנייה לסוגי בילוי פחותים, ולשוות לשבת אופי מרומם ומחנך. חלק מן הפעולות הללו אומנם יהיה מנוגד להלכה, אבל הן תתקיימנה בלי אותו טעם של עשייה להכעיס והתמרמרות המאפיין אותן במצב הנוכחי, והן תהיינה מוטבעות ברעיון השבת על-ידי סילוק אופיין המסחרי. האין מצב כזה עדיף גם מנקודת ראות הלכתית?"⁷

ב. חרדי

תח"צ בשבת

בעניין השאלה לגבי הפעלת תח"צ בשבת במדינת ישראל (מדינת היהודים) ברור שאין הדיון הלכתי כלל וכלל. וכמו"כ הוא גם אינו דיון פוליטי. שהרי ההלכה ברורה כשמש בצהרי יום תמוזי. וכן מבחינה פוליטית השאלה היא של רווח והפסד פוליטיים המחושבים בפינקסם של כל תומכי הסטטוס קוו. שהרי במידה ויחליטו הפוליטיקאים שאין להם יותר עניין בסטטוס קוו אזי בהינף לחיצת כפתור העניין ישונה. מאחר וכידוע, ישנו בכנסת רוב מוחץ שאינו שומר תורה ומצוות. אלא מאי? כרגע ככל הנראה משתלם ומסתדר להם העניין כמות שהוא. ואם תרצה לומר שאין זה עניין פוליטי אלא שבאמת הח"כים מעוניינים לשמור על הצביון היהודי במרחב הציבורי, א"כ מה טענה יש על זה? הרי על פי התפיסה הדמוקרטית כל אצבע בכנסת מייצגת חלק יחסי בעם וכשיש רוב של ח"כים שתומך באמת בהסדר הזה אזי במילים אחרות: ישנו רוב בעם אשר תומך בשמירת השבת בצורה הזו. ולגבי המיעוט אין ברירה והרוב הוא מתוקף תפקידו הינו כופה. (וכן, מתוך כמעט 8,000,000 איש, אפילו מיליון זה מיעוט).

וכאן המקום להוסיף בכלליות לגבי שאלת כפיה דתית. הרי ברור לכל בן אנוש: שעל מנת לשמור על חיים נורמליים ושלא תשלוט האנרכיה במרחב חיינו, חייבת כל חברה להיות כופה ולכפות את דעת הרוב על המיעוט. כך, שבעצם- עניין הכפיה ברור שאין כל פסול, ואדרבה ישנו חיוב מוסרי לכפות. אלא, שהבעיה אינה האם לכפות, אלא, מה? ועל מיי לכפות. א"כ למעשה השאלה בעניין חשוב זה הינה: מדוע החרדים שהינם מיעוט, נלחמים למען שמירת הצביון השבתי במרחב הציבורי של המדינה היהודית?!

כעת שמיקדנו את השאלה אזי ברור שהתשובה האפשרית היחידה היא מתוך הספרות ההלכתית והדתית. וכשירצה מאן דהו לתקוף את הנאמר יאלץ לעשות זאת בשפת ההלכה. שהרי אין אפשרות לנהל שיח חרשים אילמים כאשר אחד טוען בעברית והשני עונה בלפלנדית. ובכן כעת כותרת הדיון היא: ערבות הדתית בעם ישראל.

1. חומש ויקרא פרק כ"ו פסוק ל"ז

וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו כְּמִפְנֵי חָרֵב. נאמר בפרשת התוכחה על עבירות עם ישראל, ומפרשים המפרשים שכמו שבנוסה מפני אויב נפגעים אחד מחרבו של חברו. כן גם בעוונות ישראל יכשלו אחד בעוונות חברו.

2. חומש ויקרא פרק י"ט פסוק י"ז: לא תשנא את אחיך בלבבך הוֹכַחְתָּ תוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עִלּוֹ חֶטְא.

3. תלמוד בבלי מסכת שבועות דף ל"ט עמודים א'-ב' / סנהדרין כ"ז עמוד ב'

וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה... שיש בידם למחות ולא מיחו.

4. מדרש רבה במדבר פרשה י' פסקה ה': וכשלו איש באחיו, איש בעון אחיו. מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה.

5. מדרש תנא דבי אליהו רבה פרק י"א

...ולא יכין לדבר כן ויאחזו אותו וישחטוהו וגו' ויפול בעת ההיא מאפרים ארבעים ושנים אלף. מי הרג את כל אלה הוי אומר לא הרג אותן אלא פנחס שהיה סיפק בידו למחות ולא מיחה וגם היה לו להתיר את נדרו ליפתח ולא התיר, ולא פנחס בלבד אלא כל מי שסיפק בידו למחות ולא מוחה להחזיר את ישראל למוטב ואינו מחזיר כל הדמים הנשפכין בישראל אינם אלא על ידו שנאמר ואתה בן אדם צופה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אותם וגו' באמרי לרשע מות תמות ולא הזהרתו וגו' הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש וגו' לפי שכל ישראל ערבים זה לזה. ולמה הן דומים לספינה שנקרע בה בית אחד אין אומרים נקרע בה בית אחד אלא כל הספינה נקרעה כלה כך הם ישראל שנאמר הלא עכן בן זרח מעל מעל בחרם ועל כל עדת ישראל היה קצף והוא איש אחד לא גוע בעונו.

ושמא תאמר אותן שבעים אלף שנהרגו בגבעת בנימין מפני מה נהרגו. לפי שהיה להם לסנהדרי גדולה שהניח משה ויהושע ופנחס בן אלעזר עמהם היה להם לילך ולקשור חבלים של ברזל במתניהם ולהגביה בגדיהם למעלה מארכובותיהן ויחזרו בכל עיירות ישראל יום אחד ללכיש יום אחד לבית אל יום אחד לחברון יום אחד לירושלים וכן בכל מקומות ישראל וילמדו את ישראל דרך ארץ בשנה ובשתיים ובשלוש עד שיתישבו ישראל בארצם. כדי שיתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה בעולמות כולן שברא מסוף העולם ועד סופו. והם לא עשו כן אלא כשנכנסו לארצם כל אחד ואחד מהם נכנס לכרמו וליינו ולשדהו ואומרים שלום עליך נפשי...

6. פירוש רמב"ן לויקרא פרק י"ט פסוק י"ז

ואמר הוכח תוכיח את עמיתך - מצוה אחרת, ללמדו תוכחת מוסר, "ולא תשא עליו חטא" שיהיה עליך אשם כאשר יחטא ולא הוכחת אותו ולזה יטה לשון אונקלוס שאמר, ולא תקבל על דיליה חובא, שלא תקבל אתה עונש בחטא שלו.

7. רבנו בחיי על ויקרא פרק כו פסוק לז

וכשלו איש באחיו. דרשו חז"ל בעוון אחיו, מלמד שכל ישראל ערבים זה לזה. וכן אמר משה כל איש ישראל כל ישראל נתפסים בעוון איש אחד. וכן אתה מוצא בעכך שהוא החוטא וכל ישראל נתפסים בחטאו, שנאמר חטא ישראל וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם, חטא היחיד תלאו על כל ישראל. ומזה אמרו בשיר השירים רבה אל גנת אגוז ירדתי, למה נמשלו ישראל לאגוז, מה אגוז אתה נוטל אחד מן הכרי כולם מדרדרין ומתגלגלין זה אחר זה, כך ישראל לקה אחד מהם כולם מרגישין שנאמר האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף.

8. גור אריה (מהר"ל מפראג) ויקרא פרק כ"ו פסוק ל"ז

ולא כתב יכשלו איש באיש, דלענין נפילה שהוא נופל באחר מתוך מהירותו לברוח לא שייך לומר "באחיו", רק 'איש באיש', או 'איש באחר'. אבל לענין החטא שייך שפיר "אחיו", דבשביל זה נכשל אחד באחד בשביל שכל ישראל אחים הם, וזה נכון למדקדק.

9. ר' משה בן שלמה אבן חביב,⁸ תוספת יום הכיפורים, יומא דף פ"ו עמוד א'

כונת ר' חמא לומר בא וראה מעלת התשובה אפילו תשובה גרועה שהיא מחמת יראה מביאה רפואה לעולם שנאמר ארפא משובתם של כל העולם כולו ואוהבם בנדבת לבי יען נמצא ביניהם איש א' ששב בתשובה, וזהו כי שב אפי' ממנו, והרפואה שמביא בעולם היינו משום דאמרין ריש שבועת הדיינין וכשלו באחיו איש בעון אחיו מחמת הערבון וכששב העובר עבירה בתשובה מביא רפואה לעולם.

10. רמב"ם, משנה תורה, הלכות שבועות פרק י"א הלכה ט"ז

ולא עוד אלא גורם להפרע משונאיהם של ישראל (לשון סגי נהור, והכוונה להפרע מעם ישראל) שכל ישראל ערבין זה בזה שנאמר אלה וכחש ורצוח וגו' וכתוב אחריו על כן תאבל הארץ ואמלל כל יושב בה.

ובכן, המקורות מדברים בעד עצמם. ומעבר למקורות:

הגישה לכל נושא שהוא כאשר מבקשים לדעת את עמדת היהדות צריכה לצאת מתוך נקודת ההנחה היהודית:

1. העולם נברא ע"י בורא מתוך רצון ומטרה מסוימים.
2. היהדות "כולה" הינה קולקטיב, אשר יש לו תפקיד מושלם כיחידה.
3. לכל פרט בקולקטיב יש את המושלם הפרטי שלו, שחלק נכבד ממנו הינו התרומה למטרת הקולקטיב.

מאחר ועם ישראל הינו כחטיבה אחת, ומאחר ולעולם יש תכלית של בניין והתקרבות לבורא העולם. ע"כ כפי שרואים בכל המובאות לעיל, אין באפשרותו של האחד לומר "איש באמונתו יחיה" "ושלום עלי נפשי" אלא חייב כל אחד ואחד מישראל לעשות ככל יכולתו למען שאר היהודים ילכו בדרך התורה והמצוות. וכמו שנאמר בתלמוד בבלי מסכת ערכין דף ט"ז עמוד ב': "עד היכן תוכחה? רב אמר - עד הכאה, ושמואל אמר - עד קללה, ורבי יוחנן אמר - עד נזיפה".

על כן: תח"צ בשבת הינה אחת מהדוגמאות ומהדברים שהחרדים דורשים ומנסים לגרום לכלל ישראל לשמור על אורח חיים תורתי. כמוכן, שאין בידנו ובכוחנו לדאוג שכל אחד ואחד ישמור תורה ומצוות באופן פרטי. ע"כ אין לנו אלא לדאוג שלכל הפחות, במרחב הציבורי והשיח הרשמי יהיה כזה. מה גם, שבעקיפין מרגישים אנו כאילו מכספינו (בצורה כלשהי) מחללים שבת.

כעת, לאחר שהבנו את דרישת והשתדלות החרדים. ברור שטענת הגויים המתגוררים בקרבנו הינה טענת הבל. מאחר וברגע שתופעל תח"צ בשבתות אזי לא תהיה אפשרות אכיפה לשימוש גויים בלבד. אזי אין ברירה, אלא שהרוב יכפה את עצמו על המיעוט כמו בכל דבר ועניין. והאמת והשלום אהבו!!! (אין לוותר על האמת למען השלום).

⁸ סלוניקי 1654 – ירושלים 1696, ראשון לציון, חכם באשי וראש ישיבה בירושלים.

אלי ברקת

1. לא נכון לדון בשאלה הזו כשאלה עקרונית (חופש התנועה מול ערכי התורה), אלא רק כבעיה קונקרטית. דיון עקרוני חשוב כ"מאבק פוליטי", נגיעה שלא לשמה ולא לצורך. אם יש בעיה ליהודי צריך להתמודד איתה כדי לפתור את הבעיה, אם סתם עושים פוליטיקה שלא לצורך, אז יתכבדו האנשים וישבו בביתם.
  2. למי יש בעיה? לנוער שצריך להגיע לאזורי בילוי, ולמשפחות בלי אוטו (עניות) שרוצות להגיע לים (כל היתר מתסדרים בלי תחבורה ציבורית).
  3. למי תחבורה ציבורית בשבת עושה בעיה? לעובדים עניים (שכירים) שידחפו/יאולצו לעבוד בשבת; ולעמך ישראל שרוצים יום בלי רעש ועשן אוטובוסים (גם עניים לא רוצים רעש של אוטובוס מתחת לחלון).
  4. צריך לפתור את הבעיה לאנשים בסעיף 2 מבלי לפגוע באנשים בסעיף 3.
  5. כדי לפתור את הבעיה לאנשים בסעיף 2 – לא צריכים תחבורה ציבורית המונית, אפשר להפעיל קווים ייעודיים בשעות קצובות. גם לא צריך אוטובוסים – מוניות שירות יספיקו.
  6. העירייה יכולה לסבסד מוניות שירות של עצמאיים בקווים ייעודיים בזמנים קצובים (לנוער - בלילה ממרכז העיר לשכונות), ובשעות הבוקר המאוחרות מהשכונות לים ואח"צ בחזרה.
  7. אם לא יהיה ביקוש לקווים הללו, סימן שהדיון היה עקר (עקרוני) ולא לשם שמיים. לכן אולי כדאי לעשות סקר מקדים על ביקושים וכו'. או למכור מראש כרטיסיות לנסיעות (כמו במוניות לנתב"ג). רק אם יש פול של אנשים שסוגר מונית (ומראש).
  8. אשר לעובדים בשבת, הם חייבים להיות עצמאים.
- סיכום: שירות מצומצם בסבסוד עירוני באזורי ובשעות ביקוש ע"י עצמאיים.
- לא דיברנו האם מותר להשתמש בכסף של הציבור למטרות שלא כל הציבור מזדהה איתה (דבר שקורה כל הזמן). לא אמרנו מילה על התורה, וראוי שכך. יש כל-כך הרבה סיבות נגד תחבורה ציבורית המונית בשבת, שחבל להעמיד את התורה בחזית. ויכוח עקרוני של דתיים-חילוניים יצא לנו מהאף, והוא משרת רק את העסקנית משני הצדדים. לעניות דעתי, אין בעיה אמיתית לאנשים בסעיף 2. סתם אנשי "עקרונות" רוכבים על גבם.
- רק להזכיר דברי הראשון-לציון, הרב בקשי דורון, בעניין סגירת כביש בר-אילן בשבת. הרב דיבר בעד השארת הכביש פתוח בשבת הזכיר שיהודים נוסעים בכביש הזה בשבת לבית כנסת...

ד. ציונות דתית / הזרם הדתי-לאומי

הרב אבי קנאי

תקציר

האם להפעיל תחבורה ציבורית בשבת? (שיתוף פעולה עם ציבור חילוני ורצון להגיע להסכמות, תורה ומדינה). נסיעה בשבת שלא למטרת פיקוח נפש מהווה חילול שבת שכן נעשית מלאכת יצירה של הבערת אש. אנו שובתים ממלאכות יצירתיות כעדות לבריאת העולם ומתוך רצון לקדש יום כיום רוחני, יציאה לחופש משעבוד העבודה, יום מנוחה סוציאלי. נסיעה ברכב פרטי מהווה חילול שבת באותה מידה. אנו רוצים לשמר את צביונו הציבורי של היום במדינת היהודים, במינימום של כפיה, בה איננו מאמינים והיא אף סותרת את ערכי השבת עצמה (חופש). לכן אנו חותרים לגבש הסכמות רחבות בנושא השבת עם ציבור חילוני רחב מאוד המעוניין גם הוא לשמר את אופיה הציבורי של השבת כיום מנוחה ויום רוחני ציבורי (לא רק בענין תחבורה ציבורית, גם פתיחת מקומות תרבות וסגירת מקומות מסחר). ספציפית, באמנת גביזון-מדן, הוסכם על הפעלת מיניבוסים ולא אוטובוסים ובצורה מוגבלת, כדי לתת מענה לחסרי הרכב הפרטי, אך באופן שלא יפגע בצביון השבת ולא יאלץ עובדים רבים לעבוד בשבת. הפגיעה המסוימת בזכויות הפרט מוצדקת לדעת גביזון ומומחים חוקתיים, בשל זכותה של קהילה לחיות באופן שהיא רוצה, וכמובן במידה שהפגיעה מוגבלת כמו כאן.

הרב יובל שרלו: ...אולם כסוגיה הנושא צריך להטריד אותנו ולהעסיק אותנו בשני מישורים. המישור האחד הוא המישור בו אנו דנים בשאלה זו בתוך עצמנו, ושואלים האם נכון למנוע תחבורה ציבורית בשבת מול הנימוקים השונים הקיימים לטובתה: העובדה שמכוניות פרטיות נוסעות בשבת; העובדה שדווקא השכבות הנמוכות אינן יכולות ליסוע בשבת וכדו'. **בנושא זה נראה לי כי אנו צריך להתייבב בקול גדול וצלול, ולומר כי זהותה היהודית של מדינת ישראל, במשמעות הסמלית שלה, מחייבת אופי מיוחד של יום השבת, בו אין תחבורה ציבורית בשבת. הדבר נובע משתי המשמעויות של יום השבת: הן המשמעות שבין אדם למקום, ויום השבת המשמש כהצהרה על האמונה בבוא עולם "כי ששת ימים עשה ד' את השמים ואת הארץ"; הן המשמעות החברתית של יום השבת,**

והעוול הנורא שתחבורה ציבורית תביא בכנפיה אם אכן תאושר ההחלטה הזו – יותר ויותר בני אדם יעבדו בשבת, תחבורה ציבורית תגלגל גם תחומים אחרים שייפתחו בשבת, ובכך ייפגע האופי הסוציאלי של יום השבת, שאף הוא חלק בלתי נפרד ממה שכתוב בתורה "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ד' א-להיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, על כן צווך ד' א-להיך לעשות את יום השבת". זו צריכה להיות ההכרזה החד משמעית שלנו לגבי עמדתנו העקרונית. זכותה הגדולה של מדינת ישראל הוא בייחוד יום השבת שבה.

המיישור השני הוא ההתנהלות הציבורית. אנו חייבים להיות מודעים לכך כי עמדתנו העקרונית והצודקת אינה העמדה היחידה בכך השוק הציבורי. יש הסוברים אחרת. כעת הכוח הפוליטי בידינו למנוע את זה, אולם ספק הוא האם הדבר יחזיק מעמד זמן רב. אנחנו בעידן של שוק חופשי, של בחירה חופשית, של ירידה בקרנו של השלטון ובכוחו, ובכרסום מתמיד של הסטאטוס קוו. לא זו בלבד, אלא שגם מבחינה רוחנית אנו צריכים לשאוף לכך כי התורה תקיים הבחירה בה ולא מכוח הכפייה החוקית. שנים רבות אני טוען בפניכם כי צריך לנקוט בשל הסיבות הפוליטיות והרוחניות כאחד במהלך אחר. המהלך יכול להיות הצעד ח"כ לנגטל מלפני שנים רבות, שדנו בה פעמים מספר בחיי הישיבה; הוא יכול להיות אמנת גביון-מדן המיוחדת במינה, או כל דרך אחרת, בה לא מדברים בשפה של כיפופי ידיים ומחטפי החלטות אלא בניסיון כן ואמיתי למצוא דרך לבטא את זהותה היהודית של מדינת ישראל בצורה ברורה וצלולה ובד בבד להביא לידי ביטוי את יסוד הבחירה החופשית שיש לבני אדם. הדיון לא צריך להיות על תחבורה ציבורית בלבד, אלא על כל אופיו של יום השבת, ושיכלול לא רק פתיחת דברים בשבת אלא גם סגירת מוחלטת של מקומות אחרים בשבת. חשוב שוב ושוב להדגיש כי לא מדובר ב"ועד להגנת רגשות הדתיים". אף אחד לא צריך להגן על רגשותינו, וזה לא הנושא העומד לדיון. העומד לדיון הוא האופי הציבורי של קיומנו המשותף, ומכיוון כזה צריך לבוא לדיון.

חלומי הוא שהחוק יאפשר תחבורה ציבורית בשבת, אולם אף אחד לא יסע בה; חזוני הוא שלא מכוח החוק ישמרו בני ישראל את התורה אלא מכוח שיבה לקידוש השבת ועינוגה מלכתחילה; מה שאנו צריכים לשאוף הוא שהחברות שפועלות בשבת תקרוסנה מבחינה כלכלית, כי עם ישראל יבחר שלא לחלל שבת. את כל זה צריך להשיג בדרך המשלבת הסכמה ציבורית על מסגרת ההתנהלות היום, ועבודה רוחנית מתמידה לקרוב עם ישראל ליום השבת ונאמנות לו. זו צריכה להיות העבודה הרוחנית שלכם, בכל המקומות שאתם נמצאים בהם – להביא את בשורת יום השבת לבחירתם של בני אדם ולנאמנות להיבטים הקדושתיים והחברתיים של יום השבת.

אמנת גביון-מדן –תתאפשר תחבורה ציבורית בשבת בצורה מופחתת ומוגבלת, על מנת לאפשר תנועה לנוקקים לה, ולשמור ככל שניתן על צביונה של השבת בפרהסיה ועל הגבלת הצורך לעבוד בה. תישקל הפעלת התחבורה הציבורית בשבת בידי זכיינים מיוחדים ובאמצעות כלי רכב קטנים (כגון מיניבוסים).

רות גביון – הסכמתי, כחופשייה, להגבלות מסוימות בשבת, אינה נובעת מכפייה דתית. הטעם שלי להסכים – בהיותי אישה יהודייה חופשייה החיה במדינה שרוצה לשמור את תרבותה הציבורית יהודית-עברית – הוא רצוני העצמאי בביטוי בולט ומשמעותי של ייחוד השבת בפרהסיה הישראלית. אני מקבלת לכן, שיש פה הגבלת חירות מטעמים תרבותיים עלי להודות כי ההצעה בעניין זה היא פטרנליסטית.

הרב מדן – כאשר ניסחנו את ההצעה בעניין השבת עמדו לנגד עיניי שלושה עקרונות: **העיקרון הראשון** נטיעת האמונה בלב הציבור שיש פתרון שאינו דורסני וכוחני, למלחמת העד בין שומרי מצוות לחופשיים בישראל...

העיקרון השני – להימנע ככל האפשר מאיסור של נתינת מכשול לפני אחרים. משמע: אין באמנה כל היתר או כל הבעת סלחנות כלפי חילול שבת. כל שהאמנה עושה הוא צמצום ההתערבות של המדינה בהגבלות על השבת. לכן, לעניות דעתי, הצעתנו אינה מעוררת בעיה הלכתית מובהקת. **העיקרון השלישי** לבחון את פגיעת הצעתנו בצביון השבת, לא רק על רקע דמותה האידיאלית של השבת, אלא על רקע המציאות הקיימת. ואכן, המציאות נמדדת בשני מישורים: המצב ברחוב משקף את ההווה וכבר כיום יש חילול שבת בהיקפים רחבים. המצב בבתי-המשפט משקף את העתיד לבוא - ופסיקות בתי-המשפט משרות מגמה של התרחבות חילול השבת.

להרחבה: עיקרי אמנת גביון-מדן – <http://www.gavison-medan.org.il/Admin/files/ikarim-hebrew.pdf?file=5>
 חלקים מן האמנה: <http://www.gavison-medan.org.il/general>

הרב יואל בן-נון - השבת היא מעיקרי התורה והאמונה שעם ישראל קיבל בסיני, והנחיל במידה מסוימת לכל באי עולם. השבת היא עדות לאמונה באלוהים אחד שברא את העולם ושולט בכל, ולפיכך כל באי עולם שווים לפניו, לכל בני האדם יש צלם אלוהים, והשוויון בין כולם הוא ערך מהותי ויסודי. מכאן נגזרת הזכות והחובה ליום

מנוחה שבועי לכל בני האדם, שמבטא גם את זכותם וחובתם לחירות מכל סוג של שיעבוד. יום המנוחה השבועי זהה ליום השבת בתורה ובמסורת ישראל. שמירת השבת בישראל היא עדות גם ליציאת מצרים, יסוד החירות משיעבוד ונגישתו של "פרעה" לסוגיו, ולכן נצטוונו באיסור הכולל "לא תעשה כל מלאכה" ביום השבת, "למען ינוח עבדך ואמתך כמוך" (דברים ה' יא-יד).

השבת הופיעה בישראל כ"מקדש הזמן", הקודם בזמן ובמעלה לכל "מקדש מקום". לפיכך אין בניית המקדש דוחה שבת, וחילול השבת הוא פגיעה בקודשי ישראל. "מקדש הזמן" היה לרעיון מעצב ששמר את עם ישראל גם בחורבן הארץ והמקדש הפיזי בכל הגלויות והנדודים: "יותר משישראל שמרו את השבת, שמרה השבת אותם" (אחד העם, על פרשת דרכים, כרך ג' עמ' ע"ט). בדורות האחרונים התערערה בעם ישראל שמירת השבת בקדושתה המלאה, אך היא עדיין מוכרת כאבן יסוד של זהות יהודית ומחשבת ישראל.

יהודים השומרים על השבת בקדושתה המלאה נמצאים בדילמה חריפה בימינו. מצד אחד הם כואבים את אובדן הקדושה בחיי החול המודרניים, ובפרט בשבת קודש. לכן מוטלת עליהם חובה עליונה להיאבק למען השבת בקדושתה, ככל יכולתם. מצד שני, כל ניסיון לכפות על אחינו בני ישראל את שמירת השבת מנוגד לערכי החירות והשוויון שצמחו והתעצבו מכוח השבת עצמה. הניסיון גם מוכיח שהדבר אינו מועיל, ואף גורם נזק גדול לשבת יותר מכל תועלת. הפגנות נגד חילול שבת בשבת, למשל, הופכות בעצמן לחילול שבת.

לכן, אנו מחפשים הסכמה על כמה עקרונות מעשיים ביחס לשמירת השבת במדינת ישראל, באופן שישקף הסכמה ציבורית רחבה ככל האפשר, ותחזק את מעמד השבת: צמצום מרבי של כפייה על הפרט (לכיוון "דתני" או "חילוני"), ושמירה על אוירת השבת כיום המנוחה השבועי של עם ישראל, יום של חירות מלחצי עבודה ו"בוסים" למיניהם, יום של חירות מתחרות כלכלית, מניצול משאבים ומהגדלת הפערים, יום של שיבה לאיזון ולרוגע לאדם, לחברה, לעולם.

אין בהסכמות המעשיות האלה שום צד של לגיטימציה לפעולות שאסורות בשבת על פי ההלכה היהודית, כפי שנפסקת מדור לדור על ידי פוסקים מוסמכים ומוכרים. ההסכמות המעשיות מבטאות רק את ההחלטה העקרונית של שומרי תורה ומצוות **שלא להתערב** בתחומים מסוימים של שמירת השבת בדרכי כפייה, הטפה ותוכחה, באשר הדרכים הללו הוכרו כמזיקות ובלתי מועילות לשמירת השבת ולמעמדה בישראל. באותה מידה, ההסכמות המעשיות אינן מבטאות שום צד של לגיטימציה ל"כפייה דתית", אלא לצורך הקיומי להגיע להבנה שתאפשר קיום יחד של כל חלקי עם ישראל במדינת ישראל.

התחבורה הציבורית, בעיקר באמצעות רכב כבד, קובעת במידה רבה את אופיה של רשות הרבים בישראל. בהפעלתה בשבת יש אפוא איום מיוחד על אופיה של השבת. עם זאת, העדר תחבורה כזאת מונעת ממי שאינם שומרי מצוות ואשר אין להם גישה לרכב פרטי את היכולת לנוע בחופשיות ולמלא את שבתם תוכן לפי בחירתם. **לפיכך יש לשאוף להסדרי הסעה מיוחדים, כלומר היקפם יוגבל, וכן יוגבלו כלי הרכב שבהם ייעשה שימוש ומסלולי הנסיעה.**

ה. קונסרבטיבי

הרֶפָּה חיה רואן בקר

תקציר: הגישה הקונסרבטיבית שואפת לאחוז בהלכה ובערכים מודרניים גם יחד ולהמשיך לפתח את ההלכה תוך מענה לאתגרי המודרנה. כאן יש אתגר מורכב, המפגיש את סוגיית הנסיעה בשבת עם ערכים כגון ערכי הדמוקרטיה וחופש הבחירה, חובת המדינה כלפי אזרחיה הלא-יהודיים, חילול השם ועוד. הגישה הקונסרבטיבית תבחן כל אחד מן המרכיבים הללו במקורות ההלכתיים ותגיע להכרעה לפי מכלול של שיקולים. ההכרעה תשתנה לפי רמת החשיבות שייחס הפוסק לשיקולים השונים. ההכרעה תורכב מכך שנסיעה בתחבורה ציבורית היא מותרת רק בתנאים מאוד מוגבלים ולמעשה כמעט בלתי אפשריים; מכך שהדבר נוגד את אוירת השבת ואת השוויון שהיא מזמינה אותנו ליצור (הנהגים ושאר העובדים הנוספים בשבתות בעקבות זאת); ומאידך מכך שאין בכך גרימת חילול שבת כי אם רק איפשור שלו, שהוא חשוב כדי לשמר את חופש הבחירה, הבסיסי כל כך ביהדות; מכך שיש למדינה חובה "מפני דרכי שלום" גם מול אלה שאינם יהודים, ודווקא הם בד"כ דלי אמצעים; ומכך שבסופו של דבר איננו מעוניינים שהמדינה תהיה גוף אוכף הלכה, לפחות לא במובן הפולחני-אישי. אנו כן מעוניינים שהמדינה תתווה ערכיות יהודית לחברה הישראלית, אבל זאת – כפי שרואים – מורכבת מכמה שיקולים ערכיים מתנגשים. ההשלכות המעשיות של הערכים היהודיים יכולות להיות שונות, בהתאם לאיזה ערכים גוברים בכל התנגשות בין ערכים (מקס קדושין, למטה). כאן יש מקום לומר שיש חובה להפעיל תחבורה ציבורית בשבת, מכמה סיבות טובות, אם כי לדעת יש מקום להתאים את התחבורה הציבורית בשבת למתכונת מיוחדת, שתתחשב בשיקולים שכנגד.

מבחינת פסק הלכה, אין לנסוע בתחבורה ציבורית בשבת (למעט בתנאים מאוד מוגבלים), כמפורט בשו"ת של הרב פרופ' דוד גולינקין. אבל לא על המדינה חלה החובה לאכוף את זה ואדרבה – יש לה חובה מטעמים הלכתיים אחרים, ומתוקף אחריותה כלפי הציבור, דווקא כן להפעיל אופציה לתחבורה ציבורית בשבת.

המקורות

1. **האם מותר לנסוע בשבת?** <http://www.responsafortoday.com/vol4/3.pdf>

שמות פרק לה, ג: לא תבֹערו אֶשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת.

משנה שבת ז ב: אבות מלאכות ארבעים חסר אחת הזורע והחורש והקוצר והמעמר הדש והזורה הבורר הטוחן והמרקד והלש והאופה הגוזז את הצמר המלבנו והמנפצו והצובעו והטווה והמיסך והעושה שתי בתי נירין והאורג שני חוטיין והפוצע ב' חוטיין הקושר והמתיר והתופר שתי תפירות הקורע ע"מ לתפור שתי תפירות הצד צבי השוחטו והמפשיטו המולחו והמעבד את עורו והמוחקו והמחכתו הכותב שתי אותיות והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות הבונה והסותר המכבה והמבעיר המכה בפטיש המוציא מרשות לרשות הרי אלו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת.

בבלי ביצה לו ע"ב: ולא רוכבין על גבי בהמה... גזרה שמא יחתוך זמורה.

1. **האם מותר לנסוע בתחבורה ציבורית בשבת?**

הרב דוד גולינקין, **תשובות ועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל**, כרך ד, עמ' 25

תחבורה ציבורית כגון חשמלית המונהגת על ידי נכרי בתוך התחום:

פוסקים רבים עסקו בשאלה זאת. חלקם אסרו את הרעיון מכל וכל (ר' יצחק אבולפיה; ר' יצחק שמעלקעס; ר' יהודה אסאד; ר' אליהו חזן; ר' חיים יעקב הכהן פיינשטיין המובא על ידי ר' סופר בכף החיים; ר' נפתלי קליין; ר' שלמה הכהן; ר' מאיר וואעקנין; ר' מרדכי יעקב ברייש; ר' שלמה זלמן ברוין; ר' וולדינגברג; ר' משה פיינשטיין; ר' צבי פסח פרנק). מצד שני, חלקם התירו את הדבר אבל הם העמידו כמה תנאים שונים. והרי רשימה של כל התנאים שהוצעו: (א) אם הנהג אינו יהודי (ב) אם רוב התושבים והנוסעים אינם יהודים (ג) אם הרכב עוצר במקומות קבועים מבלי להתחשב ברצון הנוסעים היהודים (ד) אם הרכב אינו יוצא מתחום השבת של העיר (ה) אם אפשר לקנות כרטיס מראש (ו) אם הנסיעה היא לצורך מצוה (ז) אם יש עירוב כדי שיוכל לטלטל את הכרטיס (ח) ליאו גינבורג, דיון, עמ' 179; ר' יוסף משאש; ר' נסים בנימין אוחנא; ר' אדלר וכו' 369; ר' סומך; ר' יוסף ענתבי המובא על ידי ר' חיים משה אלישר). ברם קשה מאד לעמוד בתנאים כה רבים (ר' נובק עמ' 29 ור' מאיר וואעקנין כ"ג ע"ב-כ"ד ע"א) ולכן הצעה זאת יושמה במקומות ספורים בלבד.

2. **האם יש לאפשר הפעלת תחבורה ציבורית בשבת, אע"פ שאסור על פי רוב לנסוע בה?**

א. אורח השבת

אברהם יהושע השל, **השבת: משמעותה לאדם בימינו**

הציוויליזציה הטכנולוגית היא כיבוש **המרחב** על ידי האדם. זהו ניצחון שאותו משיגים לפעמים על חשבון מרכיב חיוני של הקיום, הוא הזמן. בציוויליזציה זו אנו מבזבזים זמן כדי להרוויח מרחב. אנו מוקסמים מזוהרו של המרחב, מעצמת העצמים שבמרחב. העצם הוא קטגוריה המכבידה על מוחנו ומשעבדת את מחשבותינו. דמיוננו נוטה לעצב את כל המושגים בצלמו. בחיי היומיום שלנו אנו שמים לב ראשית כול למה שמכתיבים לנו חושינו: מה שרואות העיניים, מה שחשות האצבעות. לגבינו מציאות היא עצמים התופסים מקום ממש במרחב; אפילו את אלוהים תופסים רבים מאתנו כעצם (...).

מי שרוצה להיכנס לתוך קדושת היום, חייב קודם כול להניח את החילונית של מסחר סואן, של עול העבודה המייגעת. עליו להתרחק מצווחתם של ימים צורמים, מן העצבות והכעס של תאוות הרכוש, ומן המעל שהוא מועל בחייו שלו. עליו להיפרד מכל מלאכה גופנית, ולהבין כי העולם כבר נברא, וימשיך להתקיים בלי עזרת האדם. שישה ימים בשבוע אנו נאבקים עם העולם, סוחטים רווח מן האדמה; ביום השבת אנו מטפלים במיוחד בזרע הנצח הנטוע בנשמה. ידינו שייכות לעולם; נשמתנו – למישהו אחר. שישה ימים בשבוע אנו מנסים לכבוש את העולם; בשביעי – לכבוש את עצמנו.

ב. הגנה על הזכות של כולם לשבת

אברהם יהושע השל, **השבת: משמעותה לאדם בימינו**

לפי אריסטו, אנו זקוקים למנוחה מפני שאיננו יכולים לעבוד בלי הפסקה. המנוחה איננה מטרה, אם כן, אלא היא באה למען הפעילות, כלומר, כאמצעי לשאוב כוח חדש למאמצים חדשים. ואילו לפי מחשבת התנ"ך, המלאכה היא אמצעי לקראת המטרה. והשבת, כיום מנוחה, כיום של שבתה מעמל, אין כוונתה

- להשיב את כוחו של האדם כדי שיהיה מוכשר למלאכה הבאה; השבת היא יום למען החיים, "תכלית מעשה שמים וארץ". השבת אינה קיימת למען ימות-החול; ימות-החול הם למען השבת.
- ג. לא גורם לחילול שבת. מאפשר בחירה.
- דברים** ל ט"ו: רָאָה נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמְּנוּחַ וְאֶת הַרְעָה. **משנה, אבות** ג ט"ו: הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון והכל לפי רוב המעשה.
- תוספתא קידושין** א י"ג: ...לעולם יהא אדם רואה את עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו לכף זכות עבר עבירה אחת אילו שהכריע עצמו לכף חובה...
- ד. מפני דרכי שלום - **תוספתא גיטין**, ג: מספידין וקוברין מיתי גוים מפני דרכי שלום מנחמין אבילי גוים מפני דרכי שלום.
- ה. אין סמכותה של המדינה להסדיר את שמירת המצוות.

3. מתודולוגיה: מושגי ערך, ההלכה כמפגש בין ערכים

מקס קדושין, *The Rabbinic Mind* (תרגום: אברהם הולץ) מונחים ערכיים מסמלים ומייצגים מושגים שהם מקנייניה הבלעדיים של קבוצה מסוימת; הם שמייחדים אותה ומציינים אותה ומבדילים בינה לבין קבוצה אנושית אחרת. שמירת אופיה הסגולי של הקבוצה הינה איפוא, במידה מסוימת, עניין של הנחלת המונחים הערכיים האלה.

אילו נשארו המונחים הערכיים האלה במופשט, לא היתה השפעתם משתמרת כל-כך וחזקה... המחשות הלכתיות אלו של מושגי-הערך אין לראותן כנטייה לדפוסים משפטיים. הללו לא מנעו אפשרות להתממשות ספונטאנית, כפי שאנו מוצאים במושג-הערך "גמילות חסדים" המוסב גם על מעשים שלפנים-משורת-הדין...

ליצירת קשר: chayabaker@gmail.com 054-5532393

1. רפורמי

תחבורה ציבורית בשבת: התנועה הרפורמית תומכת בהפרדת דת ומדינה. אך כל עוד המציאות בארץ היא שונה התנועה תפעל לשוויון זכויות של הזרמים הדתיים השונים. לא קיימת החלטה ספציפית באשר לאוטובוסים בשבת. לעניות דעתי הנושא צריך להיות מוכרע באופן דמוקרטי.

יום השבת וימי המנוחה הרשמיים

1. מדינת ישראל תכבד את זכותו של כל אדם ליום מנוחה שבועי יחד עם בני משפחתו וקהילתו.
  2. בימי המנוחה הרשמיים יופעלו כל השירותים החיוניים ובכללם שירותי תחבורה ציבורית, בהיקף הנדרש ותוך התחשבות ברגשות הציבור ובאיכות מנוחתו. [...]
  5. חקיקת המגן הקובעת, כי לא יופלה אדם בקבלה לעבודה, בשל סירובו לעבוד בימי שבת ומועד תיאכף בקפדנות. (מתוך אתר התנועה ליהדות מתקדמת בישראל: <http://www.reform.org.il/Heb/IMPJ/NewsItem.asp?ContentID=884#07>)
- עקרון היסוד בדרכה של היהדות המתקדמת הוא ראיית הרב-גונית כברכה. ריבוי הדעות והשיטות הוא המבטיח את חירות האדם ואת החתירה המתמדת לטוב ולצודק. הסובלנות לשונה והנכונות להידברות הם המפתחות לבנייתה של חברה מוסרית ואיתנה (מתוך מצע התנועה)

תלמוד בבלי, מסכת עירובין ו ע"ב: הרוצה לעשות כדברי בית שמאי – עושה, כדברי בית הלל-עושה

שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל. הללו אומרים הלכה כמותנו, והללו אומרים הלכה כמותינו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלוהים חיים הן, והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלוהים חיים - מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? מפני שנחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד, אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן (שם, יג ע"ב)

אמונתנו האיתנה בזכות האדם לעצב את אורחות חייו חוברת להכרה בפער הנזכר. מתוך כך, אוזנת היהדות המתקדמת בגישה מחודשת כלפי ההלכה, הרואה בה מקור מנחה ומורה דרך, ולא מקור סמכות מוחלט ומחייב. היהודי המתקדם נקרא להתמודד עם מורשת ההלכה, ובעזרת תהליך לימוד מעמיק ומתמשך לעצב את אורח חייו. תחומים נרחבים בהלכה ההיסטורית, כגון: מעמד האישה, דיני טהרת המשפחה, היחס ללא-יהודי, עבודת הקורבנות ועוד, סותרים את הערכים שבבסיס אורח חייו. פער זה הועצם עד מאוד בדורות האחרונים, עקב זניחתם של מנגנוני השינוי וההתפתחות שאפיינו את ההלכה היהודית משחר ימיה.

מזיכרון למצווה, מהיסטוריה להלכה (פרופ' מיכאל מאיר)

טיפוח זיכרון יהודי ממלא תפקיד חיוני בתהליך החינוך היהודי. אך תהא חשיבותו של הזיכרון ביהדות, של ה"זכור" המקראי, אשר תהיה, חינוך יהודי המדגיש אותו יתר על המידה מסתכן בעיצוב זהות יהודית מדומה במקום זהות יהודית ממשית... חינוך יהודי השואף להגיע לגרעין העצמיות חייב להתמקד בקבוע (המצווה), לא רק בחולף (החוויה); הוא חייב להוביל להלכה, בין שמבינים מונח זה באופן מילולי או מטאפורי. אין הוא יכול להסתמך על ביקורים במוזיאונים או בסרטי קולנוע יהודיים או על פעילות יהודית לא סדירה אחרת (אפילו לא על מסעות לישראל של יהודי התפוצות). חינוך יהודי מוצלח הוא זה המשיג שתי תכליות: הכלת פעילות יהודית ספציפית, חוזרת ונשנית, בשגרת החיים האישיים וחי המשפחה (הלכה במובן רחב), ויישום ערכים שנשאבו ממקורות יהודיים (כתובים ושאינם כתובים) בהחלטות בתחום הפרטי והציבורי כאחד.

עיצוב אופיה היהודי של מדינת ישראל ראוי שיעשה בשדות החינוך, התרבות והשיח הציבורי, וזאת, תוך הכרה במגוון הזרמים, האמונות ואורחות החיים בחברתנו והבטחת חופש דת וחופש מדת לכלל אזרחי ישראל. **הפרדה מוסדית בין הדת והמדינה הנה תנאי הכרחי, על פי תפיסתנו, להשבת עולמה של היהדות ללב הציבור הישראלי, ובה בעת לחיזוק הדמוקרטיה הישראלית ברוח ערכי מגילת העצמאות**

משעת הקמתה חי במדינת ישראל ציבור לא-יהודי גדול בצדו של הרוב היהודי, ציבור שטרם זכה לשוויון ולשותפות אמת בחיים הציבוריים. הגדרת המדינה כמדינה יהודית - אסור שתהווה צידוק לאפליה, המולידה תחושת ניכור וזרות. השגת השוויון המלא בין האזרחים היא תנאי ראשון במעלה למימוש אופיה של המדינה, הן כמדינה דמוקרטית והן כמדינה יהודית. בצד ההכרה במגוון אורחות החיים בחברתנו, שואפת היהדות המתקדמת לביצורן של תחושות השותפות והאחוה בחברה הישראלית, המבוססות על סובלנות, כבוד הדדי והידברות.

משנה אבות, פרק א משנה א

משה קבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה.

דוגמאות לעקרונות מוסריים ביהדות המהווים בסיס לפסיקה הלכתית

משנה מסכת שביעית פרק ד משנה ג: חוכרין נירין מן העובדי כוכבים בשביעית אבל לא מישראל ומחזיקין ידי עובדי כוכבים בשביעית אבל לא ידי ישראל ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום.

תהילים פרק קיט, פס' קכ"ו: "עת לעשות לה' הפרו תורתך".

עת לעשות לה': כשבא עת לעשות דבר לשמו של מקום – מותר להפר בו תורה. (רש"י מסכת יומא דף סט עמוד א)

תלמוד בבלי מסכת תמורה, יד ע"ב: מוטב תיעקר תורה, ואל תשתכח תורה מישראל.

הצעה של 'המרכז הרפורמי לדת ומדינה' (לשעבר 'המרכז לפלורליזם יהודי') לניסוח חוקה ישראלית עתידית

א. הגדרתה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ומדינת כל אזרחיה ובמקביל כמדינה דמוקרטית

הגדרה זו מעניקה ביטוי חוקתי לצורך לאפשר לכלל האזרחים לחוש תחושת שייכות למדינה, ולהעניק ביטוי הולם למושכלת היסוד הדמוקרטית על-פיה כלל האזרחים הם בעלי הבית במדינתם. צורך זה, לשיטת המרכז, אינו יכול להתממש אך ורק באמצעות הבטחת יחס הוגן ושוויוני מצד המדינה כלפי אזרחי קהילות המיעוט, אלא תלוי ביכולתה להעניק לכל אזרח תחושת שותפות במרחב הציבורי, והרגשה כי זהותו האישית והקהילתית מוכלת בחיי הכלל.

הגדרה יסודית זו לאופייה של מדינת ישראל באה להחליף את הביטוי "מדינה יהודית ודמוקרטית", שלידתו אך בראשית שנות ה-90, במסגרת חוקי היסוד כבוד האדם וחירותו וחופש העיסוק. לשיטת המרכז לפלורליזם יהודי טמונים בביטוי זה שני קשיים מרכזיים. ראשית, מעת כינונו, נתפס ביטוי זה כמעמיד זה לעומת זה, במעין עימות, את אופייה היהודי של המדינה ואת אופייה הדמוקרטי. שנית, ביטוי זה שולל את האפשרות להכיל יחד את הרעיון כי מדינת ישראל היא מדינתו של העם היהודי, בה הוא מממש את זכותו להגדרה עצמית, יחד עם השאיפה לאפשר לכל אזרח, יהודי כערבי, לחוש תחושת שייכות למדינה ושותפות אמיתית בחיי הציבור.

ב. אימוץ גישה מרחיבה כלפי מרכיבי הגדרתה של מדינת ישראל כמדינת העם היהודי ומדינת כל אזרחיה

מתוך ההכרה כי עקרונות היסוד החוקתיים מהווים אבני בניין לשיח הזהותי של החברה הישראלית, יש להבטיח כי עקרונות אלו יעניקו ביטוי למגוון הזהויות הישראליות ולכלל מגזריה וקהילותיה של החברה הישראלית, וזאת בצד חיזוקו של המכנה המשותף לכלל אזרחי המדינה ותושביה.

הרב עזרא (עזי) אנדי - Rabbiende@kkh.org.il

2. ועדת מעמד האשה: האם מותר לנשים לכהן ברבנות?

מעמד האשה עבר בתולדות העולם שינוי גדול. אם בימי קדם מעמדה היה נמוך, לא היתה לה אפשרות פרנסה עצמאית, היא היתה תלויה בגבר וכפופה לו, הרי שמאז העת החדשה בכלל והמודרנה בפרט מעמדה החברתי-כלכלי השתפר, ומאז תחילת המאה ה-19 ניתנה לה גם זכות בחירה במדינות העולם. במקורות ישראל היתה האשה בעלת מעמד דתי נמוך, ולא חויבה לקיים 'מצוות עשה שהזמן גרמא' כמו הנחת תפילין. אף שמצאנו בתנ"ך כמה נשים מנהיגות (כמו דבורה ואסתר), הרי שבתק' חז"ל אנו רואים שתפקיד הרבנות אינו מיועד לנשים, שיש ויכוח אם מותר כלל ללמדן תורה. האם מותר לאור זאת לנשים לכהן ברבנות?

א. חילוני

הרב סיון מס

נשים וגברים באופן שוויוני ראויים לשרת במשרות רבנות.

א. מאחר ומבחינה מוסרית אין לעשות לאדם את מה ששנוא עליך, קרי: למנוע ממך או ממנו ללמוד ולשרת בכל תפקיד שירצה ויוכל, כך אין למנוע מאיש או אישה ללמוד לקבל הסמכה לרבנות ולשרת בתפקידים זה.

ב. תפקיד הרב דורש כשרון, יכולת ומומחיות נרכשת ולכן כל אדם יכול לנסות ולבחון אם התפקיד מתאים לו או לה. כשם שיש גברים שאין תפקיד זה מתאים להם כך יש גם נשים. אך אין לטעון שזהו תפקיד נשי או גברי. כשם שיש נשים שאינן יכולות לבשל טוב, כך יש גברים שאינם יכולים לבשל טוב בישול אינו מקצוע גברי או נשי הוא מקצוע נרכש המבוסס גם על כשרון.

ג. הזכות לשוויון היא מזכויות האדם החשובות ביותר והוכרה כזכות יסוד בישראל כבר במגילת העצמאות, שבה נקבע כי המדינה "תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה, בלי הבדל דת גזע ומין". הזכות למעמד מקצועי כלול בכלל זה.

ד. רב הוא תואר מקצועי, רב גוני, מצרף של תחומים רבים: חינוך, יעוץ, ארגון. רב חילוני הומניסטי הוא רב אשר מתייחס לתרבות היהודית כמכלול המייצג את זהותו. במילה 'תרבות' נמצא המושג 'ריבוי' ורב חילוני מייצג ריבוי זה בין אם היא אישה או גבר.

ב. חרדי

יהונתן שטיינברגר

נשים כ"רבנות" (להבדיל מ"רבניות" – נשות הרבנים)

1. תלמוד בבלי מסכת שבועות דף ל' עמוד א'

במשנה – שבועת העדות נוהגת באנשים ולא בנשים... וכו'. ובגמרא - מנהני מילי (מהיכן לקחת את הקביעה שנשים אינן בנות עדות?) דתנו רבנן (למדו החכמים), ועמדו שני האנשים, בעדים הכתוב מדבר. {ובמאמר מוסגר: בעלי התוספות על המקום מסבירים מדוע אין ללמוד מהמקרה של דבורה הנביאה}.

2. תלמוד ירושלמי מסכת סנהדרין דף י"ח עמוד א'

...נאמר כן שני ונאמר להלן וישארו שני אנשים מה להלן אנשים ולא נשים אף כאן אנשים ולא נשים ולא קטנים. הרי למדנו שאין האשה דנה ולא מעידה.

3. תלמוד בבלי מסכת נדה דף מ"ט עמוד ב'

משנה: כל הכשר לדון כשר להעיד... וכו'. ומפרשים רוב מפרשי התלמוד, שכן הוא להיפך (כלומר כל הכשר להעיד כשר לדון) ולכן אם היתה כשרה להעיד היא גם היתה כשרה לדון.

4. רמב"ם, משנה תורה, הלכות עדות פרק ט' הלכה ב'

נשים פסולות לעדות מן התורה שנאמר על פי שנים עדים לשון זכר ולא לשון נקבה.

5. רמב"ם, **משנה תורה**, הלכות מלכים פרק א' הלכה ה': אין מעמידין אשה במלכות שנאמר "שום תשים עליך מלך" ולא מלכה. וכן כל משימות שבישראל אין ממנים בהם אלא איש. ופירשו המפרשים - מאחר ואין דרכה של אשה במלחמה.

6. **טור חשן משפט סימן ז' סעיף ה'**: אשה פסולה לדון. ודבורה לא היתה דנה אלא מלמדת שופטי ישראל.

7. **שולחן ערוך חשן משפט סימן ז' סעיף ד'**: אשה פסולה לדון.

8. **ספר החינוך** (המקובל ביותר ואולי החשוב מבין מפרשי המצוות) מצוה ע"ז... ונוהגת מצוה זו בזכרים, אבל לא בנשים, שאינן דנות כמו שאמרנו למעלה בהרבה מקומות.

חשוב: בספרות החרדית בדורות האחרונים אין התייחסות לעניין (מעבר למחזירים בתשובה, אשר מפתחים את הנושא בצורה מחשבתית ולא הלכתית) מאחר ואין לערער אחרי ספרי הפוסקים כלל. וכן אין דרכם של גדולי ישראל לענות על גחמות ורוחות נושבות ברחוב. היהדות החרדית עומדת במקומה המצוין כיום "רק" בזכות ההליכה במסורת המסורה לנו מדורי דורות. ע"כ צירפתי את המקורות הקדומים אשר אינם משתמעים לשני פנים.

מביא אני בזאת חלק ממאמרו של הרב הראשי לישראל הראי"ה קוק זצ"ל (אשר הוא אכן מהדור האחרון, אך אינו עונה על ההגדרה "החרדים"):

נתכבדתי בשאלתכם לחות את דעתי על דעת שאלת בחירת הנשים באספת נבחרת יהודי ארץ ישראל, העומדת כעת על הפרק, ועם כל מה שאני איני כדאי ששלחתם לי, הנני מוצא לצורך השעה לבאר את דעתי בזה, בקיצור היותר אפשרי. הנני חושב שהשאלה מתחלקת לשלשה סעיפים:

(א) בדבר הדין, אם הדבר מותר או אסור.

(ב) בדבר טובת הכלל, אם תצמח טובה לישראל מן החיוב או מן השלילה.

(ג) בדבר האידיאל, אם הכרתנו המוסרית היא שוללת את הענין או מחיבתו.

מוכרחים אנו לבאר את יחסנו לאלה שלשת הערכים, כי חפץ אני שהדברים יקיפו בשימת לבם את כל שדרותינו, בין שלומי אמוני ישראל שהכרעת ההלכה היא העיקרית אצלם, ובין אלה שטובת האומה היא אצלם המכרעת, ובין אותם שעיקר מבטם הוא האידיאל המוסרי כשהוא לעצמו.

והנה בדבר הדין אין לי מה להוסיף על דברי הרבנים שקדמוני בתורה בנביאים ובכתובים, בהלכה ובאגדה, הננו שומעים קול אחד, שחובת עבודת הצבור הקבועה מוטלת היא על הגברים, "שהאיש דרכו לכבש ואין האשה דרכה לכבש", ושתפקידים של משרה, של משפט ושל עדות, אינם שייכים לה, וכל כבודה היא פנימה. וההשתדלות למנוע את תערובות המינים בקבוצים היא כחוט חורז במהלך התורה בכללה. וממילא ודאי שנגד הדין היא כל התחדשות של הנהגה צבורית המביאה בהכרח לידי התערבות של המינים בהמון, בקבוצה ובמסבה אחת, במהלך החיים התדירים של הכלל.

ובתשובה נוספת מאוחרת יותר:

הגיעה לידי שאלתכם הנכבדה בדבר ההתייחסות לענין בחירת הנשים לאספת הנבחרים של יהודי ארץ ישראל כעת, אף שכבר גליתי את דעתי בענין זה בכללו במכתבי הגלוי להסתדרות "המזרחי". והנה כאז כן עתה אני מוכרח לומר, שאני איני כדאי ששלחתם לי, כי רואה אני שהכרח גדול הוא לאסוף אספה גדולה של רבני ארץ ישראל ועל פיה יקום הדבר למעשה. חושב אני, כי עוד לא נפרדה כל כך המדיניות אצלנו מן הדת, עד שתהיה לנו אפשרות לחשוב, כי יום רשות למדינאים שלנו לעשות איזה דבר כללי, בשם הצבור הארצישראלי ביחוד, בלא שום התחשבות עם דעתם של כל האוטוריטטים של הדת בארץ ישראל, ברובם הגדול. על כן לדעתי הכרח הוא, שכל רבני ארץ ישראל יחד יחליטו את משפטם על זה, ומצב הזמן הדוחק ביחוד הוא הגורם הגדול להזדרז כמה דאפשר שתצא האספה הזאת אל הפועל במוקדם היותר אפשרי.

אמנם לגלוי דעתי בצורה תאורית, הנני מוצא לי עכשיו, להוסיף קצת ברור על הדברים, אשר אמרתי במכתבי הגלוי הנ"ל. כאז כן עתה מוכרחני לומר, שהרבנים שהודיעו את האיסור מצד הדין עד כה שאבו את דעתם ממקור הקול האחד שאנו שומעים מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים, מן ההלכה ומן ההגדה, המורה שרוח האומה כולה בצביונו וטהרתו, עומד הוא נגד החדוש המודרני הזה, ואם אנו מטים את עצמנו כאן דוקא לתכונת המוסר האירי החדש, הרי אנו עושים בזה מעשה בגידה ביחס למוסרנו אנו, "למוסר היהדות", מה שמביא לנבק את רוח האומה ולהוריד לארץ את המבצר של התחיה הלאומית, ואם אין אנו נביאים, בני נביאים אנתנו, ואנו חייבים לקרא בקול

גדול לכל אחינו החפצים כעת בבצורה של תחיתנו: שישמרו ברוחם ולא יאכילו אותנו את הבוסר הזה שיביא בהכרח לידי קהיון שנים, שנהיה מוכרחים להתחרט על זה הרבה מאד.

מעבר למקורות - הגישה לכל נושא שהוא כאשר מבקשים לדעת את עמדת היהדות, צריכה לצאת מתוך נקודת ההנחה היהודית:

1. העולם נברא ע"י בורא מתוך רצון ומטרה מסוימים.
2. היהדות "כולה" הינה קולקטיב, אשר יש לו תפקיד מושלם כיחידה.
3. לכל פרט בקולקטיב יש את המושלם הפרטי שלו, שחלק נכבד ממנו הינו התרומה למטרת הקולקטיב.

ע"כ, כאשר באים אנו לבחון נקודה כדוגמת זו בראי היהדות, אנו צריכים להסתכל על מעמד האשה ותפקידה כחלק מן הקולקטיב. וכאשר נדע מהי המטרה הכללית ומה תפקיד האשה כפרט בתוך הכלל, נבין מיד כי מעמדה הינו גבוה ביותר וחשוב ביותר.

ולדוגמא: ברור שאין לבדוק את מעמד איש צוות הקרקע בחיל האוויר אל מול מעמד הטייס. (למרות שלכאורה איש הקרקע אינו מסתכן וכדו') מאחר ובתפקידו ומעמדו של איש צוות הקרקע הוא הטוב ביותר. ויתרה מכך, ללא מקצועיותו של איש הקרקע לא יוכל הטייס להמריא ולו מילימטר אחד עם מטוסו. כך שכאמור, הבדיקה אינה על כל אחד כפרט בפני עצמו אלא כפרט מתוך מכלול. וככזה הרי צוות חיל האוויר (המורכב מטכנאי וטייס) הם ניצחו ובעזרת השם ינצחו.

וכך גם בענייננו אנו: האשה אולי לעומת הגבר לרגע נראית כמוגבלת. אך בבדיקה של המכלול מסתבר, שאין כל תוקף לתפקודו ותפקידו של הגבר ללא תפקודה ותפקידה של האשה.

ולענייננו ביתר פירוט: נקודת המוצא של היהדות היא: שהאשה הינה יקרה ומכובדת מכדי להיות המונית. (משהו מעין מלכת אנגליה). כמו"כ אשה מתוקף הנתונים שהטמיע בה בורא העולם, הינה רגשנית אמוציונאלית ופנימית יותר מהגבר. ע"כ בכל דבר ודין אשר נזקקים אנו לדיני צירוף (כגון: עדות, מניין, זימון ועוד) אין היא מצטרפת, שהרי בכך היא משחיתה את תכונות נפשה ומתנגדת לטבעה.

דבר חשוב נוסף: אשה כשרה (!) לעדות כאשר עד אחד כשר. דין זה נאמר בחמורות שבדיני התורה, כדוגמת התרת עגונה ועוד. כך שברור וממש אין כל צורך לדון ולהפריך את הגישה המשפילה כאילו אין מאמינים לאשה. בכל דבר שצריך את עניין הצירוף גם שניים כמשה רבנו ואהרון הכהן פסולים לעדות כי אחים אינם מתאימים לצירוף. וכאמור מהסיבה הנ"ל גם אשה פסולה לצירוף. ומאחר שכך, כמו שרואים במובאות לעיל. קשרה התורה בין כשרות בעדות לכשרות בדין, ולכן האשה אינה כשרה לדון. וגם כאן: במקרים שהתורה מתירה לנדונים לקבל על עצמם את מי שהם רוצים כדיין. (ישנם מקרים כאלו) אזי גם אשה כשרה לדון.

ג. מסורתי – מזרחי

דנה שמסיאן

תקציר

ניתן לראות כי בשאלת כהונת נשים ברבנות, הפסיקה המזרחית לוקחת בחשבון וכוללת בתוכה את המרכיבים את עקרונות הדין השכל והזמן - ומתייחסת לסוגיות בהלכה, להגיון ומוסר אנושי כללי, ולהתאמתם למציאות הכללית של ולהלך הרוח שבעולמנו.

הרב משאש מביא בפנינו סיפור קהילתי מסורתי, על פיו לאישה יש זכות בלימוד התורה, ואפילו כאשר לימוד התורה מגיע על חשבון תפקידי האישה המקובלים בחברה ההגמונית הפטריארכאלית הכלל עולמית (חתונה, הולדת ילדים). בסיפור זה הוא משלב גם פסקי הלכה (דין) בעזרתם משיבה התלמידה החכמה לבוחנים אותה בהתאם להגיון האנושי הבריא. (השכל)

הרב עוזיאל חוכך זה בזה פסקי הלכה ומלבן את שאלת מינוי אישה לתפקיד שררה, ומציג בפנינו את תשובתו על פיה אישה יכולה להבחר ולכהן כשופטת - מורת הוראה וכמחוקקת, כאשר הדבר תלוי בכך שהציבור יקבלה עליו. ניתן לראות בתנאי קבלת הציבור את גורם הזמן, על פיו הציבור יקבל את שררת האישה עליו כאשר השיח הציבורי הכללי יעבור תהליכים שונים ויאפשר זאת.

משילוב כתיבה של שני הרבנים הנ"ל, ובהתאמה לרוח דבריהם, ניתן להסיק כי נשים זכאיות ללמוד תורה ולשרת במשרת שררה, ולכן כשרות לשמש כרבניות על הציבור, וזאת בתנאי שהוא יקבל אותן עליו. ניתן לראות במרכיב קבלת הציבור היבט נוסף בתפקידו של הרב המזרחי-הספרדי, והוא קרבתו אל הציבור שלמעשה מעניק לו את עמדת הכוח בה הוא נמצא, ובלעדיו לשררת הרב אין למעשה שום משמעות. הדבר מביא למחויבותו של הרב כלפי

קהילתו, ומכאן גם לפסיקת ההלכה באופן שיכיל את כלל הציבור ואת צרכיו, ציבור הכולל בתוכו נשים וגברים באופן שווה.

רבי מאיר אומר: כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה. ולא עוד, אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו נקרא רע, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, משמח את המקום, משמח את הבריות, ומלבשתו ענווה ויראה, ומכשרתו להיות צדיק וחסיד וישר ונאמן, ומרחקתו מן החטא, ומקרבתו לידי זכות, ונהנין ממנה עצה ותושיה בינה וגבורה, שנאמר "לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה", ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין, ומגלין לו רזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר, וכנהר שאינו פוסק, והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו, ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים (משנה מסכת אבות, פרק ו משנה א)

עד שלא נמחקה המגילה, אמרה: "איני שותה" - מגילתה נגזת, ומנחתה מתפזרת על הדשן; ואין מגילתה כשרה להשקות בה סוטה אחרת. נמחקה המגילה, ואמרה: "טמאה אני" - המים נשפכים, ומנחתה מתפזרת על הדשן; נמחקה המגילה, ואמרה: "איני שותה" - מערערין אותה, ומשקין אותה על כורחה. אינה מספקת לשתות, עד שפניה מוריקות, ועיניה בולטות, והיא מתמלא גידים; והם אומרים: "הוציאוה הוציאוה" - שלא תטמא את העזרה. אם יש לה זכות - הייתה תולה לה: יש זכות תולה לה שנה אחת, יש זכות תולה שתי שנים, יש זכות תולה שלוש שנים. מכאן אמר בן עזאי: "חייב אדם ללמד את בתו תורה" - שאם תשתה, תדע שהזכות תולה לה; רבי אליעזר אומר: "המלמד את בתו תורה, מלמדה תפלות". (משנה מסכת סוטה, פרק ג משנה ב, ג)

העוסקת בתורה לשמה⁹

"שלא נחלקו בן עזאי ורבי אליעזר אלא בזמניהם שהייתה האישה "כבודה בת מלך פנימה", ומעולם לא יצאה אישה חוץ למחיצת הבית, ולא לקחה חלק בעניי העולם, שכל עסקה וחוכמתה הצטמצמו הניחול הבית ובחינוך הבנים ובגידולם...לא כן בימינו אלה, שהנשים לוקחות חלק גדול מאד באורחות חיים, חודרות אל מעמקי החוכמות החיצוניות וממלאות ספסלי האוניברסיטאות, מנהלות משרדים ובעלות עסקים. ויש להן יד ושם בהנהגת המדינה ובעניי הפוליטיקה... ובוודאי יודה רבי אליעזר שאין שום איסור ללמדה גם תורה שבע"פ, בכדי שתדע להיזהר ולשמור את כל חוקי התורה הקשורים בכל הליכותיה ובעבודתה, ולא זו בלבד - אלא שהחייב מוטל עלינו ללמדה ולהלעיטה כל מה שאפשר..." הרב משה מלכה (לשעבר מרבניה של יהדות מרוקו ועתה אב בית הדין הרבני בפ"ת)

העוסקת בתורה לשמה: הרב יוסף משאש¹⁰

...ונראה לדעתי שמילת 'כלי' באה לרבות, אף בעל מלאכה ומסחר הקובע עתים לתורה לשם אהבתה של התורה, גם הוא זוכה וכו'. שלא נטעה לומר כי רק מי שתורתו אומנותו הוא שזוכה וכו'. עוד נראה שבאה מילת 'כלי' לרבות את הנשים, שאף שאינן מצוות בתלמוד תורה (עיין יורה דעה סי' רמ"ו סעי' ו), אם יעסקו בה לשמה זכות גם הם לדברים הרבה, כמו דבורה וחולדה שזכו לנבואה מפני חכמתן וצדקתן, וכן אמא שלום, אשתו של רבי אליעזר אחותו של רבן גמליאל (עיין שבת קט"ז סוף ע"א), ומה גם ברוריה בתו של רבי חנניה בן תרדיון אשתו של רבי מאיר, (עיין אוצר ישראל, ב' ברוריה). וכן בתו של רש"י הייתה כותבת וחותרת שאלות ותשובות בשם אביה זכותו יגן עלינו אמן, וכן אחותו חיליט, וכן מרים אשת רבנו תם, וחנה אחותו של ריב"ם (ר' יצחק בר מנחם מבעלי התוספות ז"ל) ועוד הרבה (עיין אוצר ישראל, ו' נשים).

ועוד ראיתי על ספר כתב יד, כי בעיר אלג'יר בימי הגאון מורינו הרב רבי עייאש¹¹ זכותו יגן עלינו, הייתה בתולה אחת גדולה בנוי, בת איש עשיר, חכמה בתורה הרבה, ושוקדת יומם ולילה על לימוד התורה, וקפצי עליה בני אדם רבים ונכבדים, והיא לא רצתה בשום אופן להיות לאיש, מטעם בן עזאי נפשה חשקה בתורה, ויקבול עליה אביה לפני הגאון הנ"ל, וישלח אחריה וידבר על ליבה דברים טובים, ולא אבתה לשמוע לו מקל וחומר מן עזאי, שהוא איש ומצווה על פריה ורביה, ועם כל זה אמר ומה אעשה ונפשי חשקה בתורה, וכל שכן היא שאינה מצווה בפריה ורביה. ויאמר לה הרב הלא גם בתלמוד תורה אינה מצווה ואין לה שכר. ותשחק ותאמר לו כי נעלמו ממנו לשעה דברי הרמב"ם ז"ל, שגם האישה יש לה שכר למוד, (יורה דעה בסימן רמ"ו סעי' ו'). ואמנם יהי רצון שיתקיימו דבריו שאמר שלא יהיה לה שום שכר, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, כי אינה עוסקת בתורה לצפוי שכר, רק לשם אהבתה של תורה, ויפעם הגאון מדבריה אלה, ויפטריה לשלום ברוב ברכות, ויאמר לאביה הנח לה לעשות רצונה, כי בזה תהיה זכותה רבה להגן על בני העיר, וכן היה.

9 דף המקורות מתבסס בעיקר על מאמרו של צבי זוהר, "כל העוסקת בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה", פעמים 82, תש"ס, עמ' 150-162.

10 לנוחות הקריאה, תרגמנו ארמית לעברית, פתחנו ראשי תיבות, והוספנו, שהרגשנו צורך בכך, מילות הבהרה בסוגריים.

11 ר' יהודה עייאש מגדולי הרבנים והפוסקים באלג'יריה, בתחילת המאה השמונה עשרה. בשנת 1752 הגיע עם קבוצה מתלמידיו לירושלים, ושם נפטר בשנת 1760.

פעם אחת ראה הגאון בחלומו, והיה בולשת באה לעיר להרוג ולשלול, ויצאה אותה הבת לבדה בחרב שלופה לקראתם ותכריע את כולם לטבח, ותהי תשועה גדולה ויבהל הרב מראשית החלום וישב בתענית, ואחר שלושה ימים בליל שבת, באה בולשת לעיר מהספרדים דרך הים, והי' בחסדו הטיל רוח סערה אל הים, וכל אוניותיהם כליל נשברו וצללו כעופרת במים אדירים, ויושע ה' את כל העיר מיד מצ"רים, וידע הרב רמז החלום, שזכות אותה בתולה הגינה על בני העיר, ונשארה כך אישה בבתוליה וחשקה בתורה עד היותה בת שישים שנה, ועלתה אל הארץ ושקדה על התורה עד יום מותה בשיבה טובה למעלה ממאה שנה.

עוד מסופר שם, כי גם בתלמסאן היתה בתולה יפה עד מאד, אשר נפשה חשקה בתורה, והוריה היו עניים מרודים ומטופלים בבנים ובנות, ויום אחד בא מעיר ווהראן אלמון אחד צעיר לימים ומופלג בעושר, ודיבר אל לב אבי הנערה לתיתה לו לאישה והוא יתן מוהר ומתן, והוא וביתו יהיו באוכלי שולחנו כל ימי חייהם, וישמחו הוריה מאד על המציאה, וכאשר הודיעוהו ולא רצתה נפלו לפני רגליה, ובכו והתחננו לה הרבה להביט בעוניים ולחצם ודחקם לחלצם מן המצר. וכאשר לא יכלה להתאפק, ביקשה מהם זמן ג' ימים להתיישב בדבר, ואז הרפו ממנה. והיא עינתה בצום נפשה, ותבך ותתחנן לפני המקום ברוך הוא לפתוח שערי חנינה להוריה ממקום אחר, והי' שמע את תפילתה וראה את דמעותה, ובליל ג' בחצי הלילה ראתה בחלומה, והנה קול קורא לה לאמור הנה עושר רב טמון בחיק האדמה אשר את שוכבת עליה, ותקום בעוד לילה ותגד לאביה, והוא בטח בצדקתה, ויבא קרדום ויחפור במקום משכבה עומק ב' אמות וימצא קדרת חרס גדולה מלאה דינרי זהב. ואיש לא ידע. וישמחו מאוד מאד. והיה בבוקר ויודיע את האיש כי בתו לא רצתה ויפטרחהו לשלום. והוא לקח מהזהובים סך מה ויעש מסחר קטן ויצליח מאד. ויחיה חיי עונג ושקט ושלוה, ובתו מצאה נחת לשקוד על דלתי התורה כרצונה. זה פירותיהן בעולם הזה, ולעולם הבא איני יודע כמה טובה כפולה וכו'. ועל זה הוסיף התנא הקדוש רבי מאיר תיבת כל לרבות את הנשים... (קטעים מתוך דרשת הרב יוסף משאש, נחלת אבות חלק ו, דרוש תמ"ב, עמ' יב-טו)

כִּי תָבֵא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וּרְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבְּתָהּ בָּהּ וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מִלֶּךְ כְּכֹל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סָבִיבְתִי: שוֹם תִּשָּׂים עָלַיךְ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקִּרְבֵּי אַחֶיךָ תִּשָּׂים עָלַיךְ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלַיךְ אִישׁ נְכָרִי אֲשֶׁר לֹא אַחֶיךָ הוּא (דברים יז, פס' יד-טו)
 'שוֹם תִּשָּׂים עָלַיךְ מֶלֶךְ': מֶלֶךְ - וְלֹא מֶלֶכָה (ספרי לספר דברים, פרשת שופטים, פסקה קנז)

אין מעמידין אישה במלכות, שנאמר: 'עליך מלך' - ולא מלכה. וכן כל משימות שבישראל אין ממנים בהם אלא איש (רמב"ם, הלכות מלכים, פרק ה, הלכות ד-ה)

וְדַבְרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אֲשֶׁת לְפִידוֹת הִיא שֹׁפֵטָה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעַת הַהִיא: וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת תֹּמַר דְּבִרְהָ בֵּין הַרְמָה וּבֵין בֵּית אֵל בְּהַר אֶפְרַיִם וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּט (ספר שופטים, פרק ד, פסוקים ד-ה)

השתתפות האישה בבחירות למוסדות הציבור: הרב בן ציון חי עוזיאל הנשים בתור נבחרות

...השאלה השנייה היא שאלת הנבחרים אם האישה יכולה להיות נבחרת. ובוזה אמנם מצאנו לכאורה איסור מפורש: שום תשים, מת מתמנה אחר תחתיו, מלך ולא מלכה. וממנו למד הרמב"ם: אין מעמידים אישה במלכות, שנאמר: עליך מלך ולא מלכה. וכן כל משימות שבישראל אין ממנים בהם אלא איש ולא אישה, מכאן שאין ממנים פרנסה על הציבור. וזה מתאים להלכה הגנוזה שגילה הרב הגאון שלמה אהרן ווערטענהיימר¹²: איש נוכרי מכאן אמרו האיש ממנין אותו פרנס על הציבור, ואין ממנין אישה פרנסה על הציבור. אולם אני מסתפק בדבר אם הלכה זו היא משום פסול האישה לדיינות או משום כבוד הציבור, וההשלכה מזה במקום שאין בית דין ממנין אותה אלא חלק מן הציבור בוחרים בה בתור שלוחם ובאה כוחם. לצד הראשון¹³ גם זה לא מועיל כמו שאין היחיד רשאי לקבל עליו עדות אישה בענייני גטין וקידושין וכדומה, הואיל והתורה פסלה אותה, ולצד השני¹⁴ יש לומר שמועילה בחירתם - שרק הציבור כולו או הדיינים אינם רשאים למנותה למשרה ציבורית, אבל חלק מן העם רשאי לבחור בה בתור שלוחם ובאה כוחם. והנה, ממה שכתב התוספות לתירוץ אחד שדבורה הייתה שופטת משום שקבלה עליהם, יש להוכיח שמועילה קבלתם אפילו כשהציבור כולו מקבלים אותה, ואף לתירוצם שנבחרה על פי הדיבור יש לומר שמועילה קבלתם, אלא שאינם רשאים לעשות כן מפני כבוד הציבור, וכן יש להוכיח ממה שכתוב בזוהר הקדוש

12 הרב שלמה אהרן ורטהיימר (1867-1935) היה הראשון שהוציא לאור כתבי יד של הגניזה הקהירית.

13 כלומר, לדעה שהלכה זו היא משום פסול האישה לדיינות.

14 לדעה שהאיסור למנות פרנסה על הציבור הוא משום כבוד הציבור.

ויקרא דף י"ט ע"ב. הרי למדת שאין איסור בדבר למנות אישה למשרה ציבורית ומותר למנותה בשעת הצורך, אלא שיש בזה משום עלבון הציבור שלא נמצא מי שידון אותם אלא אישה אחת. ולפי זה ברור הדבר שגם דברי הספרי מתפרשים כן שאין ממנים מלכה על הציבור על ידי מינוי בית דין משום כבוד הציבור. ולכן היחיד או היחידים רשאים וזכאים לבחור בה ובזכותם של בוחריה מצטרפת היא לחבר הנבחרים. והוא הדין אישה מולכת בתור יורשת יחידה של בית המלכות או בזכות פעולותיה וצורך השעה, כדבורה בשעתה...

מינוי של שררה לנשים

אולם אף על פי שביררנו שאין מהתלמוד שום רמז לדחות את הנשים מכל מינוי של שררה, עדיין יש לבעל דין מקום לחלוק ולומר: אין לא ראינו ראייה. לזאת אני אומר להביא ראייה מפורשת לסתור. שהנה למדנו מדברי התוספות (נדה נ') שלתירוץ האחד סבור להם שאישה כשרה לדון, משום שהפסוק של 'אלה המשפטים אשר תשים לפניהם' נאמר גם על הדיינים, וממנו למדנו שהשווה הכתוב אישה לאיש לכל דינים שבתורה, וזו היא הוכחה ברורה שהתוספות לא סבור להם הדרשה שכל משימות שאתה משים, שאם לא כן איך אפשר למנות דין לאישה והציבור יהיו חייבים להתדיין לפניה, האין זו משרה של שררה?

וגם לתירוצם השני שסוברים התוספות שאין אישה כשרה לדון, הרי כתבו: או גם שהייתה מלמדת, ולתירוץ זה אנו מוכרחים לומר כי מה שנאמר ויעלו אליה בני ישראל למשפט, שהיו זקוקים להוראותיה המשפטיות, ופסלותה של האישה לפי תירוץ זה, הוא רק לקבל הטענות והעדויות, אבל היא כשרה להיות שופטת במובן של מורה הוראה ומחוקק, והאין זאת שררה של כבוד? ומזה מוכח שאין הלכה זאת של הספרי מקובלת לפסק הלכה מוחלט.

ואם עדיין הלב מהסס בדבר, ובאמת שכך צריך להיות ולא לדחות הספרי ופסק הרמב"ם בהוכחות ודיוקים כל שלא מצאנו מפורש נגד דעתם. בכל זאת יש מקום להכשיר בחירתם מטעם אחר, והוא: שלא נאמרה הלכה זאת אלא במינוי הנעשה על ידי סנהדרין, אבל בשאלתנו אין כאן מינוי אלא קבלה, שעל ידי הבחירות מכריע רוב הקהל את דעתו הסכמתו ואמונו לאותם הנבחרים, שהם יהיו באי כוחו לפקח על כל ענייניהם הציבוריים, ועל זה אפילו הרמב"ם מודה שאין כאן שום שמץ של אסור, וכן מצאנו להר"ן¹⁵ זכרו לברכה שכתב: וזה שכתוב לגבי דבורה – והיא שופטת את ישראל, לא שופטת אמר, אלא מנהגת, ואף על גב שאנו אומרים בספרי: שום תשים עליך מלך ולא מלכה, שם לא מינו אותם אלא היו נוהגין על פיה, ואף אם שופטת ודנה הייתה, שהיו מקבלים אותה כדרך שאדם מקבל אחד מן הקרובים.

וכן כתב הרשב"א¹⁶ זכרו לברכה: יש לפרש (שדבורה) לא שופטת ממש הייתה אלא מנהגת כשופטים ששפטו את ישראל, ואף על גב שאנו אומרים בספרי שום תשים עליך מלך ולא מלכה, שם לא מינו אותה אלא היו נוהגים בה כדין מלכה והיו נוהגים על פיה. ומרן החיד"א¹⁷ זכרו לברכה הביא מה שכתוב בספר זכרון דברים למהר"א הכהן פרחיה¹⁸ משם ספר כתב יד ודבורה הייתה מנהגת כדין מלכה, והם הם דברי הרשב"א. מכאן אתה למד שכל איסור של שימת אישה לשררת הציבור אינו אלא בדרך מינוי על ידי הסנהדרין.

הרי ברור שאף לדברי הספרא מותר לקבלה בתור שופטת, כלומר: מנהיגה, ודנה כדרך שמותר לקבל אחד מן הקרובים, ולכן במינוי של בחירות שהוא קבלת הנבחרים עליהם לאלופים, מהדין יכולים לבחור גם בנשים ואפילו לדעת הספרי והרמב"ם. ולא מצאנו בדברי הראשונים שם חולק על זה.

אולם עדיין נשאר מקום לפקפק ולומר, שאמנם מצד ההלכה מועלת (= מועילה) הקבלה ויכולים לבחור בה מדין קבלה עליהם, אבל מצד המוסר וגדר הצניעות, אולי יש איסור בדבר. ויפה כתב הרב הגאון המחבר, ישמרהו צורו ויחיהו, כי המוסר והתורה הם דבר אחד, וגם בזה יש לומר שאחר שלמדנו שלא אסרה תורה אלא בדרך מינוי, מזה יוצא שאין לאסור משום פריצות, ולו היה מקום לאסור מפני הצניעות לא הייתה התורה מתרת... וראייה גדולה לדבר ממה שכתוב: הכל עולין למניין שבעה ואפילו קטן ואפילו אישה, אבל אמרו חכמים לא תקרא אישה בציבור מפני כבוד הציבור. ופירוש כבוד הציבור הוא שלא יאמרו: שאין בין האנשים מי שיודע לקרוא בתורה אבל לא אמרו משום פריצות...

מסקנא: א) האישה יש לה זכות גמורה בבחירות כדי שתכנס בכלל החובה המשמעתית להנבחרים אשר יעמדו בראש העם. ב) האישה יכולה גם להיות נבחרת בהסכמת ותקנת הציבור...

הרב בן ציון חי עוזיאל, 'השתתפות האישה בבחירות', **שו"ת משפטי עוזיאל**, ירושלים: הוועד להוצאת כתבי הרב זצ"ל, 2005, חלק ד סימן ו, עמ' לד-לט

15 הר"ן – הרב ניסים בר ראובן גרונדי (1376-1315), מגדולי החכמים בספרד.

16 הרשב"א - רבי שלמה בן אדרת (1310-1235), מגדולי החכמים בספרד.

17 הרב חיים יוסף דוד אזולאי (1806-1724), מגדולי הפוסקים.

18 רבי אהרן הכהן פרחיה, חי בסלוניקי לפני כ-250 שנה.

"לאורך כל ההיסטוריה אנו נתקלים בנשים אשר לא הסתפקו בלמידה המצומצמת הזו שעולם הגברים אפשר להם אלא דרשו ללמוד יותר תורה. בחלק מן המקרים מדובר על נשים אשר למדו תורה מאביהן או מבעליהן. כמו למשל **אסנת מזרחי** מבית בארזני (ראה לוין-כ"ץ – תשנ"ד, עמ' 98-99; סטיקובסקי-תשמ"ט, עמ' 235). על פי המתואר במאמרו של ד"ר משה רז, 'על נשים למדניות לאורך ההסטוריה':

"אשה זו, בתו של רבה של מוסול (בעירק) ואשתו של הרב יעקב מזרחי, בת המאה ה-17 לימדה בישיבת בעלה ועם פטירתו אף עמדה בראש הישיבה. תלמידת חכם זו, שכונתה בפי יהודי כורדיסטאן "תנאית", ואשר כעדותה, לא לימדה אביה שום מעשה ומלאכה חוץ ממלאכת שמים, ואף השביע את בעלה לבלתי עשות בה מלאכה, חיברה פירוש על ספר משלי, שהיה מצוי עד הזמן האחרון בכתב יד."

ד. ציונות דתית / הזרם הדתי-לאומי

הרב אבי קנאי

האם נשים יכולות לכהן ברבנות?

תקציר

בנושא זה ודומים לו ישנן עמדות חלוקות בתוך הציונות הדתית. ישנם רבנים הרואים בחיוב רב את העובדה שישנן רבות לומדות היום תורה בעומק ובהיקף ואת הגשמתן העצמית של נשים. וישנם רבנים שאינם רואים זאת כמצב אידיאלי (אף שהם מכירים במציאות) ומבחינתם בחברה היהודית האידיאלית האשה בביתה. כמבין שיש הרבה עמדות ביניים. במישור ההלכתי הצרופ, ישנם פוסקים רבים אשר עולה מהם שאפילו לשיטת הרמב"ם שאשה לא ממונה למינוי של שררה, הדבר איננו רלוונטי לשאלתנו שכן יש כאן קבלה של הציבור. כמו כן, ראשונים רבים חולקים על הרמב"ם. ישנם תקדימים במקורותינו לנשים שפסקו הלכות. כך שמבחינה הלכתית צרופה ובשמירה על כללי הצניעות, אין מניעה שאשה תכהן כרבנית קהילה. יתכן שלאדם הפשוט הציוני דתי ברחוב, הדבר עדיין נשמע חדשני ומוזר וישנם רבנים שוודאי יתנגדו. אך ציינתי את מאמרו של הרב אמנון בזק, ר"מ בישיבת הר עציון, הדוגל כאידיאל בכך שלכל קהילה יהיה רב קהילה וגם רבנית קהילה (לאו דווקא אשתו) עם סמכויות מלאות.

רמב"ם, משנה תורה, הלכות מלכים א, ד-ה: אין מעמידין מלך מקהל גרים... אין מעמידין אשה במלכות שנאמר עליך מלך ולא מלכה, וכן כל משימות שבישראל אין ממנים בהם אלא איש...

ר"ש ישראל, עמוד הימיני, סי' יב פרק ה אות ח

שאין כאן לגמרי מתוכן שררה שהתורה דנה עליה... ואינם אלא באי כח הציבור ושליחיו לפעול. ואעפ"י שיש כח בידם להכריע וגם לכופ את המסרבים, אין זה מכחהזכויות שהוענקו להם אלא החלטת הציבור לפעול לטובת ענין הכללי גם כשהיחידים סובלים או אינם מסכימים... ומכיון שאינם אלא שליחים אין כאן גדרי שורה כלל... בסיכום הדבר: נראים הדברים שלפי הדרך המקובלת במדינה של מתן הסמכויות לנבחרים למוסדת ניהול מקומיים או כלל מדיניים, שתכנה מתן יפוי כח בתור שליחי הציבור לפעול במקומו ולמענו, ואף זו ניתנת רק לזמן מסוים ובתנאי שהנבחר ימלא את תפקידו באופן נאות, אין בזה משום שררה שאסרה תורה לתתה לנכרים.

ספר החינוך (ספרד, המאה ה-13) מצוה קנב: ונוהג איסור ביאת מקדש בשכרות בזמן הבית בזכרים ונקבות, ומניעת ההוראה בכל מקום ובכל זמן בזכרים, וכן באשה חכמה הראויה להורות.

החיד"א (ר' חיים יוסף דוד אזולאי, ירושלים/ליוורנו, 1724-1806), חושן משפט סימן ז, סעיף קטן יב אף דאשה פסולה לדון, מכל מקום אישה חכמה יכולה להורות הוראה.

ר' יוסף באב"ד, 1801-1874, מנחת חינוך, מצוה עח

ונראה פשוט דאם חכמי הדור חלוקין באיזה דין באיסור והיתר חוץ דינים שצריך בחת דין בשעת מעשה כמו דיני נפשות או דיני ממונות והולכין אחר הרוב אין חילוק דאפילו חכמים קטנים מצטרפים לרוב אם הם חכמים ואל תסתכל בקנקן כו' וכן נשים חכמניות כמו דבורה ששופטת את ישראל כן באיזה דין הבא שצריך בית דין צריכים בית דין כשר אבל לענין מחלוקת באיזה דבר אין שום חילוק רק מי שהוא חכם חשבינן דעתו יהי' מי שיהי' כן נראה פשוט.

שו"ת משפטי עוזיאל, כרך ד – חושן משפט, סימן ה

מה אמור אנו למדים דאין אסור מן התורה להתדיין לפני אשה, דהא אפילו להפוסלים, היינו משום דמדמים דין לעדות, ולהאי טעמא יש להכשיר בקבלה עליהם, מצדהתקנה, כמו שמועיל גם זה בעדות. אלא שלדעתנו מפני חשיבות של ענין דין בישראל לא נכון לעשות תקנה כזאת, שהיא פוגעת בהנהלת משק הבית הישראלי וחנוך הבנים וטפולם התמידי שאינו יכול להעשות אלא על ידי אם רחמניה שהיא צופיה הליכות ביתה, ושאין הדין יכול להיות אמת מסבות פסיכולוגיות של רגשי רחמים מרובים, שהאשה חוננה בהם, וגם מסיבת עדינות רגשותיה שהונאתה מרובה ודמעתה מצויה, ולכן אין ממנים אותה לדון דאחד מתנאי הדין הוא: אנשי חיל, גדולים בחכמה, ואמיצים ברוחם, שמקימים לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא.

הרב אליהו בקשי דורון, **בנין אב, סימן סו**: אשה וגר יכולים לשמש מורי הוראה וללמד תורה ופסקים. תפקידים שסמכות יונקת מהכישורים, יכולים לשמש בהם אשה וגר.

הרב עובדיה יוסף, שו"ת יחווה דעת, חלק א סימן כז

אולם גם לפי מ"ש בשו"ת מהרי"ו (בסוף הספר סי' כ"ט), שמקצת נשים נוהגות להדליק נרות שבת ואח"כ פורשות ידיהן כנגד הנרות ומברכות כדי שיחשב כעובר לעשייתן, ולא רצו לברך קודם ההדלקה, שא"כ כבר קבלו שבת ואינן רשאות יותר להדליק ע"כ. וכן פסק הרמ"א בהגה (סי' רס"ג). וכן נהגו יוצאי אשכנז. מכל מקום טעם זה אינו שייך לגבי יום טוב, שהרי מותר להדליק ביום טוב, ולכן צריך לברך ואח"כ להדליק, כדין כל המצוות שמברך עליהן עובר לעשייתן. **וכן פסק הרבר' יוזפא בנו של הפרישה בשם אמו הרבנית, לחלק במנהגן בין ברכת נרות שבת לברכת נרות יום טוב. ואף על פי שהמגן אברהם (סי' רס"ג) כתב עליה, שאין חכמה לאשה אלא בפלך, דלא פלוג רבנן בין שבת ליו"ט. מכל מקום כבר הסכימו האחרונים לדברי הרבנית שהיא אשה אשר נשאה לבה בחכמה.**

שם, סימן כח

אמנם בהקדמת הגאון מהר"י יוזפא כץ לספר פרישה ודרישה, כתב בשם אמו הרבנית מרת בילא, אשת הגאון רבי יהושע פלק הכהן (מחבר הסמ"ע ופרישה ודרישה, פולין 1614-1555), שמה שנוהגות הנשים להדליק נרות של יום טוב לאחר תפילת ערבית, ולאחר צאתם מבית הכנסת, לפני הקידוש והסעודה, מנהג טעות הוא, ואף על פי שבלייל יום טוב שני של גליות ראוי לעשות כן, מפני שהוא ספקא דיומא ואסור להכין מיום טוב לחבירו, אבל בלייל יום טוב ראשון אינו נכון לנהוג כן, אלא יותר טוב להדליק הנרות מבעוד יום ולקבל עליהן יום טוב כמו שנוהגות בערב שבת. וסיים: ונראה לי שהדין עמה, וברוך טעמה עת"ד. ומרן החיד"א בספר שם הגדולים (מערכתו' אות'ז) כתב, שדברי הרבנית נכונים להלכה, ומה גם שמהר"ר יוזפא היה גברא בגוברין, ובחכמתו מסכים הולך על הדין ועל האמת ע"ש.

הרב אמנון בזק

ומכאן לאופק השני, שהוא מורכב יותר אך לא פחות חשוב. **בדור האחרון הולך ומתחזק הצורך בקיומה של משרת 'רבנית קהילה' שתעבוד בשיתוף פעולה מלא עם רב הקהילה.** רב קהילה כיום נדרש, כידוע, לא רק להוות מקור לפסיקה, אלא גם להעביר שיעורים שימשכו את הקהל, להוות כתף תומכת ומשענת לאנשי קהילתו בשעת צער, לדעת להפנות אנשים במקרי מצוקה לטיפול לגורמים מקצועיים, ועוד ועוד. דמותו של הרב יכולה להיות נגישה לאנשי הקהילה, אך באופן טבעי תהיה בעיה קשה יותר לנשות הקהילה לפנות אל הרב באופן ישיר. במיוחד הדברים אמורים כלפי נשים שאינן נשואות, כגון גרושות, אלמנות או רווקות, שלא תמיד יחוו יחושו בנוח לפנות אל הרב בשעת מצוקה. משום כך, ישנו ערך גדול בקיומה של משרת 'רבנית קהילה' – לא כמתחרה לרב, אלא כעובדת עמו בשיתוף פעולה. רבנית הקהילה תהיה כזו שאכן בקיאה בהלכה, ובמיוחד יש חשיבות בכך שהיא תוכשר להיות 'יועצת הלכה' שיכולה לתת מענה לשאלות בהלכות נידה ואישות. היא תוכל להיות בקשר עם נשים שאין להן קשר ישיר עם רב הקהילה, וכתובת ראשונה לנשים במצוקה. ייתכן שנשים רבות יותר יצטרפו דווקא לשיעורים שיועברו על ידי רבנית הקהילה.

נכון שגם כיום במקומות שונים ממלאת אשת הרב תפקיד שעונה לפחות באופן חלקי על קריטריונים מסוימים. אולם באופן מהותי, נישואים לרב אינם מכשירים אישה באופן אוטומטי לתפקידים אלו, וללא הכשרה לימודית ומקצועית מדובר בתפקיד חובבני בלבד (מבלי לגרוע מערכן של נשות רבנים הממלאות תפקיד מעין כזה במסירות ובהצלחה רבה).

גם כאן, כמובן, מלבד החשיבות שיש בעצם קיומו של תפקיד כזה, הרי שיש בו כדי להוות אופק ללימוד רציני ומעמיק של נשים לקראת התפקיד. הדבר יעודד פתיחת מסגרות מתאימות, שבהן תוכלנה נשים להשתלם בלימודי

תורה שבעל פה, בד בבד עם לימודים בנושאים נוספים הנדרשים לעבודה מעין זו – יתר מקצועות התורה, רקע בסיסי בפסיכולוגיה, גישור וכדומה.

אני משוכנע שלתפקיד חשוב זה – רבנית קהילה – יש עתיד משמעותי, ושנשים יוכלו למלא אותו על הצד הטוב ביותר. הצלחת מודל זה בקהילות אחדות תועתק במהרה לקהילות נוספות. הקמת בית מדרש אחד להכשרת נשים לתפקיד תביא בדרך הטבע להקמת בתי מדרש נוספים לתפקיד זה, ומיניה וביה נמצאת תורה הולכת ומתפשטת, ושם שמים מתקדש.

הרב לבנון: בעיה ראשונה היא מתן שררה לאשה. ושותפות במזכירות כמוה כשררה. בעיה שניה היא, שאלת התערובת בין גברים לנשים. ישיבות מזכירות כידוע מתנהלות בלילה ולעיתים מסתיימות בשעות מאוחרות ביותר. מאוד לא ראוי לשבת במעורב בסיטואציה זו... בקרב המשפחה מנהלים דיון על נושא מסוים וכאשר מגיעים לאחדות דעות, הבעל מייצג את דעת המשפחה. כך ראוי ונכון לעשות כדי שלא יוצר מצב בו אשה מצביעה לימין והבעל לשמאל. לכן, לא דעת האשה נשמעת ולא דעת הבעל, מה שנשמע זוהי דעת המשפחה.

ה. קונסרבטיבי

הרבה חיה רואן בקר

המקורות לקוחים מתוך **תשובות ועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל**, כרך ה'

תקציר

ישנו מגוון עמדות בתנועה הקונסרבטיבית בנושא זה. התקבלו להלכה על ידי ועד ההלכה תשובות המתירות כהונת נשים ברבנות, תשובות המתירות זאת בתנאים מוגבלים (שלא תהיינה עדות/דיינות לענייני אישות) ותשובות האוסרות זאת. בפועל, הסמכת נשים לרבנות מקובלת על כל המוסדות המסמיכים ועל רובן המוחלט של הקהילות. הסיבות ההלכתיות מפורטות באופן יסודי בשו"תים שהקישורים אליהן בתחתית דפים אלה, ובמקורות שהבאתי להלן מתוך שו"תים אלה. חשוב לשים לב למתודולוגיה, המאפיינת את הפסיקה הקונסרבטיבית, המביאה בחשבון גם את תוצאות המחקר המדעי בטקסטים (למשל אם חקר הטקסטים מגלה נוסח קדום מדויק יותר, הסותר את הנוסח הקלאסי ומהווה גושפנקא הלכתית לגישה אחרת – סומכים על נוסח זה). הפוסקים סוקרים את המקורות ופורטים את שאלת המנהיגות הרבנית למרכיביה השונים (הנהגה רוחנית, תלמוד תורה, הוראה, פסיקת הלכה, כהונה בטקסי מעגל חיים וכדו') ובוחנים במקורות ההלכתיים למן המשנה והתלמוד דרך הראשונים ועד האחרונים, האם אכן אין מקום לנשים בתחומים אלה או שמא ישנם דווקא תקדימים לנשים שמילאו תפקידים כאלה בעבר או אפשרות להתיר זאת על פי אותם מקורות.

המוטיבציה הברורה היא לחפש מקום להתיר, מתוך הנחה שאשה היא שוות ערך לגבר ותרומתה חשובה בכל תחום, ומתוך מציאות שבה גם התא המשפחתי וגם המבנים החברתיים מתאימים את עצמם ליצירת הזדמנויות שוות לנשים ולגברים הן מחוץ לכתלי הבית והן בתוכם. מכאן נובע הרצון למצוא דרך יהודית, הלכתית, לאמץ את הערכים הללו.

המקורות

1. נשים כמנהיגות

ספרי דברים, קנ"ז: "שום תשים [עליך מלך]" (דברים י"ז: ט"ו)... "מלך" ולא מלכה.... "איש נכרי" - מיכן אמרו האיש ממנים פרנס על הציבור ואין ממנים האשה פרנסת על הציבור.
חידושי הר"ן (רבי ניסים גירונדי) למסכת שבועות, פרק ד': ואם תאמר והא כתיב גבי דבורה 'והיא שפטה את ישראל' (שופטים ד': ד') יש לומר דלא שופטת ממש אלא מנהגת.
חידושי הרשב"א (רבי שלמה בן אדרת) למסכת שבועות, פרק ד': ההיא מנהגת היתה שעל פיה היו נוהגין זה עם זה כדן מלכה.

1.1 מתודולוגיה

תשובת הרב דוד גולניקין, **תשובות ועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל**, כרך ה' קשה לאסור על פי הספרי, כי הגירסא שם עומדת בספק. בדפוס הספרי ובחלק מכתבי היד כתוב: "מיכן אמרו אין ממנין פרנס על הציבור" והכוונה כנראה לנכרי כי הדרשה מוסבת על "איש נכרי". (עיין בשינויי הגירסא אצל פינקלשטין וכן אצל הופמן, רב צעיר וגניצבורג). אם כן הדבר, הסיפא בספרי אינה קשורה לענייננו כלל ועיקר.

2. לימוד תורה לנשים

משנה סוטה, ג ד': אם יש לה זכות [לסוטה השוטה את המים] היתה תולה לה... מכאן אומר בן עזאי: חייב אדם ללמד את בתו תורה שאם תשתה - תדע שהזכות תולה לה.
בבלי סוטה, כא ע"ב: ורבנן – האי יאני חכמה (משלי ח, י"ב) מאי עבדי ליה?
תוספתא ברכות ב י"ב, **ירושלמי ברכות**, ו ע"ג: הזבין והזבות והנידות והיולדות מותרין לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה במדרש בהלכות ובאגדות.
תוספתא מגילה ג יא: והכל עולין למנין שבעה אפילו אשה אפילו קטן. אין מביאין את האשה לקרות לרבים.
מפי תלמידו של הסכולסטיקן הנוצרי אבלארדוס (המאה הי"ב): הנוצרים המחנכים את בניהם אינם עושים כן לשם שמים... לא כן היהודים. מתוך קנאת ה' ואהבת תורתו הם שולחים את כל בניהם ללמוד כדי שיבינו בתורת ה'... ולא רק את הבנים אלא אף את הבנות.

2.1 מתודולוגיה

תשובת הרב דוד גולנינקין, **תשובות ועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל**, כרך ה' א. כך סברו "רבנן" לפי הבבלי.

ב. שיטת בן עזאי מוצאת סימוכין הן במקורות התלמודיים והן בתקדימים ההיסטוריים שהובאו לעיל.
 ג. לדעת ר' אברהם דה-בוטון, בעל 'לחם משנה', כשיש מחלוקת בין ר' אליעזר ובן עזאי הלכה כבן עזאי כי ר' אליעזר "שמותי" [מבית שמאי] הוא".
 ד. ועד ההלכה של כנסת הרבנים בארה"ב הגיע למסקנה דומה בשנת תשל"ה
 ה. נשתנו הטבעים והזמנים ו"האידינא" [בזמננו] יהיה זה מגוחך לבנות לקבל חינוך יהודי מצומצם ומוגבל בו בזמן שהן מקבלות חינוך כללי מעולה השווה בכל לחינוך הבנים.

3. הדיון על עדות נשים להרחבה:

<http://www.responsafortoday.com/vol5/3.pdf> <http://www.responsafortoday.com/vol5/4.pdf>

ליצירת קשר: chayabaker@gmail.com, 054-5532393

<http://www.responsafortoday.com/vol5/5.pdf>

1. רפורמי

מעמד האשה - אישה יכולה וראויה לשרת בכל התפקידים בדיוק כמו גבר בקודש ובחול. ערך השוויון בין המינים מקביל להלכה היהודית בחשיבותו.

שויון בין המינים

השוויון בין המינים הנו ערך יסוד בדרכה הדתית של היהדות המתקדמת מראשית ימיה. שאיפתנו לשותפות מלאה ושוויונית בין גברים ונשים באה לידי מימוש בכל תחומי החיים, ובכללם החיים הדתיים והקהילתיים. בין ביטוייה: ביטול מוחלט של ההבחנה בין גברים ונשים בתחום קיום המצוות, הטמעת ערך השוויון בלשון התפילה, בניית מערכת שוויונית של טקסי מעגל החיים ושותפות מלאה בתפקידי ההנהגה הרבנית, הקהילתית והמקצועית. (מתוך מצע התנועה)

וכל מצות עשה שהזמן גרמה, האנשים חייבים והנשים פטורות (קדושין א, ז')

לפי ה'אבודרהם' (1340) הנשים נפטרו מקיום מצוות אלו מפני 'שלום בית': "לפי שהאשה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו, ואם הייתה מחויבת במצוות עשה שהזמן גרמא אפשר שבשעת עשיית המצווה יצווה אותה הבעל לעשות מצוותו. ואם תעשה מצוות הבורא- אוי לה מבעלה. ואם תעשה מצוותו ותניח מצוות הבורא- אוי לה מיוצרה. לפיכך פטרה הבורא ממצוותיו כדי להיות שלום עם בעלה." (תיקון התפילות וענייניהם, השער השלישי)
 לדעת הרב **משה פיינשטיין** אין לראות בפטור ממצוות אלו את פחיתותה של האישה, אלא צורך של גידול הילדים, אליו האישה מותאמת יותר מהאיש.^[5] גם הרב **אליהו כי טוב** נימק את סיבת הפטור באופן דומה. **לדבריו יש בו אף להעיד על מעלת האישה.**

אשה לא תקרא בתורה מפני **כבוד הציבור** (בבלי מגילה כ"ג, א)

אין **מעמידים אשה במלכות** שנאמר עליך מלך, ממלך ולא מלכה וכן כל משימות שבישראל אין ממנים בהם אלא איש (רמב"ם הלכות מלכים פרק א').

על האיסור ההלכתי בעדות נשים

אשה פסולה לעדות כמבואר במסכת שבועות ל ע"א: "שבועת העדות נוהגת באנשים ולא בנשים...מנא הני מילי (-דנשים פסולות לעדות – רש"י) דת"ר 'ועמדו שני האנשים' (דברים יט, יז) בעדים מדבר הכתוב (-ללמדך שאין עדות לנשים – רש"י)".

וכן כתוב בבא קמא פח ע"א: "ומה אשה שראויה לבוא בקהל פסולה לעדות". וכך פסק הרמב"ם הלכות עדות פרק ט הלכה ב: "נשים פסולות לעדות מן התורה שנאמר על פי שנים עדים, לשון זכר ולא לשון נקבה" (ועיין כסף משנה ורדב"ז מדוע הרמב"ם דרש דרשה חדשה מעצמו). וכך כתב בשולחן ערוך חושן משפט הלכות עדות סימן לה סעיף יד: "אשה פסולה (לעדות)".

היהדות המתקדמת מאמינה כי אחת מן המשימות המרכזיות של דורנו הוא קידומו של השוויון המגדרי בעולמה של היהדות ושילובן המלא של נשים בחיי הקודש והקהילה, כמו גם בזירות אחרות של חיי הפרט, המשפחה והציבור. בקהילות היהדות המתקדמת נוהג שוויון מלא בין נשים וגברים, ובני שני המינים נושאים בכל התפקידים המסורתיים של הנהגת הקהילה. (מתוך מצע התנועה)

תקדים: רבה רפורמית מונתה כחברה במועצה דתית

בעקבות התערבות בג"ץ מונתה אלונה ליסיצה, חברת הקהילה הרפורמית במבשרת ציון, כנציגה רשמית במועצה הדתית המקומית. "לא חשתי שום עוינות מצד הנציגים האורתודוקסיים", סיפרה" (10/5/12)